

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

факультет здоров'я людини
кафедра психології та соціології

Г. В. Кувичко

Кваліфікаційна робота
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ
СПРЯМОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
МОЛОДШИХ КУРСІВ

2023

**СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

Факультет здоров'я людини

(повне найменування інституту, факультету)

Кафедра психології та соціології

(повна назва кафедри)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційної роботи

освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр

(бакалавр, спеціаліст, магістр)

спеціальності 053 Психологія

(шифр і назва спеціальності)

Освітня програма «Психологія»

на тему: «Психологічні особливості професійної спрямованості
особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів»

Виконала: здобувачка вищої освіти групи ПС-19д

Кувичко Г. В.

Керівник: д. психол. н., проф.

Бохонкова Ю.О.

Завідувачка кафедри психології та соціології:

д. психол. н., проф.

Бохонкова Ю.О.

Рецензент: д. психол.н., проф., професорка кафедри

психології ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький

державний педагогічний університет імені

Григорія Сковороди»

Волженцева І. В.

Нормо-контроль:

д. психол. н., проф.

Лосієвська О.Г.

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Факультет _____ здоров'я людини _____
Кафедра _____ психології та соціології _____
Освітньо-кваліфікаційний рівень _____ бакалавр _____
(бакалавр, спеціаліст, магістр)
Спеціальність _____ 053 Психологія _____
(шифр і назва)
Освітня програма _____ «Психологія» _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Завідувачка кафедри
психології та соціології
Бохонкова Ю.О.**

“26” травня 2023 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ЗДОБУВАЧКИ ВИЩОЇ ОСВІТИ
КУВИЧКО ГАННИ ВОЛОДИМИРІВНИ**

1. Тема роботи: «Психологічні особливості професійної спрямованості особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів».

Керівник роботи: Бохонкова Ю. О. – д. психол.н., професор, завідувачка кафедри психології та соціології, затверджена наказом по університету від «22» лютого 2023 року, № 11/15.17

2. Строк подання студентом роботи _____ 14 червня 2023 року _____

3. Вихідні дані до роботи: обсяг роботи – 63 сторінки (1,5 інтервал, 14 шрифт з дотриманням відповідного формату), список використаної літератури оформлюється згідно з бібліографічними нормами Ф-23.

4. Перелік питань, які потрібно розробити: проаналізувати наукові джерела із зазначеної проблематики; підібрати діагностичний інструментарій згідно проблеми дослідження та провести дослідження; за допомогою методів математичної статистики обробити отримані результати; на основі результатів проведеного констатувального експерименту розробити практичні рекомендації щодо проблеми дослідження.

5. Перелік графічного матеріалу: таблиці, рисунки (гістограми, діаграми)

6. Консультанти розділів роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1.	Бохонкова Ю. О. – д. психол.н., професор, завідувачка кафедри психології та соціології	29.05.2023 р.	03.06.2023 р.
2.	Бохонкова Ю. О. – д. психол.н., професор, завідувачка кафедри психології та соціології	04.06.2023 р.	11.06.2023 р.

7. Дата видачі завдання: 26.05.2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проектування	Строк виконання етапів	Примітка
1	Визначення проблеми, завдань дослідження та розроблення плану кваліфікаційної роботи.	29.05.2023 р. – 30.05.2023 р.	
2	Аналіз літератури за проблемою. Робота над теоретичною частиною дослідження.	31.05.2023 р. – 03.06.2023 р.	
3	Підбір діагностичного інструментарію та проведення констатувального експерименту.	04.06.2023 р. – 06.06.2023 р.	
4	Узагальнення результатів констатувального експерименту та їх графічна презентація.	07.06.2023 р. – 08.06.2023 р.	
5	Розробка практичних рекомендацій, щодо підвищення рівня професійного самовизначення здобувачів вищої освіти молодших курсів	09.06.2023 р. – 11.06.2023 р.	
6	Підготовка кваліфікаційної роботи до захисту.	12.06.2023 р. – 13.06.2023 р.	
7	Представлення роботи на зовнішню рецензію.	14.06.2023 р. – 15.06.2023 р.	
8	Перевірка роботи на академічний плагіат.	16.06.2023 р. – 18.06.2023 р.	
9	Захист роботи.	19, 20, 21.06. 2023 р.	

Здобувачка вищої освіти
Керівник роботи:
д. психол. н., проф.

Кувичко Г. В.

Бохонкова Ю. О.

РЕФЕРАТ

Текст – 63 с., табл. –2 , рис. –5 , література – 71 дж., додатків – 3.

В роботі здійснено теоретико-методологічний аналіз вивчення проблеми прояву психологічних особливостей професійної спрямованості особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів. Проведено експериментально-психологічне дослідження психологічних особливостей професійної спрямованості особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів. Зроблено психологічний та статистичний аналіз результатів констатувального експерименту.

Розроблено та презентовано практичні рекомендації у вигляді програми тренінгу щодо підвищення рівня професійного самовизначення здобувачів вищої освіти молодших курсів.

Ключові слова: АКТУАЛЬНІСТЬ, ВИБІР ПРОФЕСІЇ, ГНУЧКІСТЬ, ЗДОБУВАЧ ВИЩОЇ ОСВІТИ, ІНТЕРЕСИ, КАР'ЄРНИЙ РОЗВИТОК, МОТИВАЦІЯ, НАСТАНОВЛЕННЯ, ОСОБИСТІСТЬ, ПОТРЕБИ, ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ, САМОВИЗНАЧЕННЯ, СПРЯМОВАНІСТЬ, ЦІННОСТІ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МОЛОДШИХ КУРСІВ....	11
1.1. Аналіз літератури за проблемою дослідження психологічних особливостей професійної спрямованості особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів.....	11
1.2. Соціально-психологічні особливості особистості здобувача вищої освіти молодших курсів	21
1.3. Професійна спрямованість як чинник професійного самовизначення.....	27
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	37
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МОЛОДШИХ КУРСІВ.....	38
2.1. Психологічні особливості проблеми індивідуального вибору професійної діяльності особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів.....	38
2.2. Дослідження психологічних особливостей професійної спрямованості особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів.....	43
2.3. Психологічний та статистичний аналіз результатів констатувального експерименту.....	47
2.4. Практичні рекомендації щодо підвищення рівня професійного самовизначення здобувачів вищої освіти молодших курсів.....	55
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	66
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	71
ДОДАТКИ.....	79

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Проблема дослідження психологічних особливостей професійної спрямованості особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів становить особливий інтерес для психології. Сучасний період породжує принципово новий психологічний вигляд фахівця, основою якого стає здатність до особистісного та професійного самовизначення, професійного зростання, розвитку та особистої відповідальності.

Професійна спрямованість, а згодом, професійне становлення є складним і неоднорідним за своєю динамікою процесом, від характеру якого залежить ефективність діяльності особистості. Починається процес визначення професійної спрямованості вже на початковому етапі навчання здобувачів вищої освіти, а саме, на першому-другому курсах.

Професійна спрямованість – комплексна характеристика мотивації професійної діяльності, що відображається в усіх спонукальних факторах мотиваційної сфери і особливо виражається в інтересах та цілеспрямованих зусиллях. На зовнішньому рівні професійна спрямованість може виявлятися як соціально-психологічна установка на певний вид діяльності, заснована на потребі отримати професійні знання, а результатом є готовність до професійного вибору.

Сучасний погляд на проблему професійної спрямованості особистості відображає поєднання знань, умінь та навичок, розвиток професійно значущих якостей, у тому числі мотивації професійної діяльності. Важливим фактором успішної навчальної діяльності здобувачів вищої освіти молодших курсів буде стійке, усвідомлене, позитивне ставлення до майбутньої професії.

Професійна спрямованість визначається особистісними оцінками важливості різних аспектів професійної діяльності та займає провідне місце серед інших мотиваційних чинників у навчальній мотиваційно-цільовій структурі здобувачів вищої освіти.

Професійна спрямованість особистості є одним із різновидів загальної спрямованості особистості. Одне з тлумачень професійної спрямованості навчання – це формування соціальної та психологічної спрямованості особистості на професійну діяльність. У процесі вивчення професії здобувачі вищої освіти усвідомлюють свої потреби та інтереси, які деталізуються під впливом професійних перспектив та реальних можливостей. Вони аналізують свої здібності, знання та вміння, щоб адекватно оцінити відповідність між вимогами професії та своїми можливостями. Формування й підтримка стійкої професійної спрямованості особистості здобувача вищої освіти являє собою безперервний процес узгодження вимог до перспективи за допомогою діяльності на основі зворотного зв'язку.

Отже, сутність принципу професійної спрямованості у студентів першого-другого курсів має суб'єктне та об'єктне значення: з одного боку сприймається як формування певних якостей особистості, з іншого як профілізація змісту навчальних дисциплін.

Проблему психологічної особливості професійної спрямованості особистості досліджували та представляли в своїх працях українські та зарубіжні вчені: Бондар І., Гриценко О., Костюк Г., Столяренко В., Чернікова О., Приходько В., Трейсі Т., Жерніцька Л., Андрусак І., Вільчинський А., Холландер Р., Холланд Дж., Макклеленд Д., Кеттел Р., Гендлі Дж..

Об'єкт дослідження – професійна спрямованість особистості здобувачів вищої освіти.

Предмет дослідження – психологічні особливості професійної спрямованості особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити психологічні особливості професійної спрямованості особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів.

Для досягнення мети дослідження потрібно вирішити наступні **завдання:**

1. Вивчити наукову літературу з проблеми дослідження.
2. Надати соціально-психологічну характеристику професійній спрямованості особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів.
3. Дослідити психологічні особливості професійної спрямованості особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів за допомогою психодіагностичних методів та методик.
4. На основі результатів констатувального експерименту розробити практичні рекомендації щодо підвищення рівня професійного самовизначення здобувачів вищої освіти молодших курсів.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали: концепції розвитку особистості як активного суб'єкта життєдіяльності (Маслоу А., Виготський Л., Роджерс К., Бутенко І. та ін.); генетичний підхід до аналізу становлення особистості на різних вікових етапах життя (Еріксон Е., Гавігт Р., Асман Дж., Хілл Є.); дослідження професійного становлення сучасного фахівця (Левчук Н., Хом'як О., Лапіна І.); аспекти професійної підготовки (Гаврилюк І., Костенко Н., Січкач М., Левчук Н.); дослідження психологічного сприяння формуванню професійної спрямованості (Гриценко О., Приходько В., Трейсі Т., Жерницька Л., Андрусак І., Вільчинський А., Холландер Р.); особливості вибору професійної діяльності (Браун С., Маіо Р.), аналіз причин зміни професійного профілю (Бойко І., Васильєва І., Головка О., Загідуліна Н., Карабаєць І., Кімберлі А., Паккер К.), процесом самовизначення та самореалізації особистості (Бондарєва Н., Даниленко В., Коваленко Н., Піхта Т., Ляшенко О., Франкл В., Захарова А., Алексєєва Л., Павленко Н., Терещук М.), дослідження мотиваційної сфери особистості (Декін В., Костенко А., Стеблнська Л., Ханяненко О.); підходи до вікових особливостей особистісного та професійного становлення студентів (Бохонкова Ю., Данилюк І., Завацька Н., Сербін Ю., Щербан Т., Горпинченко Н., Степаненко І., та ін.).

Для комплексного дослідження психологічних особливостей професійної спрямованості особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів було використано комплекс **методів дослідження**:

- *теоретичні*: аналіз наукової літератури з проблеми професійної спрямованості особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів;
- *емпіричні*: спостереження, бесіда, констатувальний експеримент, тестування (Методика Є. О. Клімова «Визначення типу майбутньої професії», Опитувальник професійних схильностей Л. Йовайші, «Карта інтересів» модифікація О. Г. Філімонової, Мотивація професійної діяльності (методика Замір К. в модифікації А. О. Реана);
- *методи математичної обробки даних з їх подальшою інтерпретацією та змістовним узагальненням.*

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні теоретичних знань щодо проблеми психологічних особливостей професійної спрямованості особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів.

Практичне значення дослідження полягає у психологічній діагностиці виявлення показників професійної спрямованості особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів; у використанні результатів дослідження для підвищення рівня професійного самовизначення здобувачів вищої освіти молодших курсів, що можуть бути використані у психологічному консультуванні та психокорекційній діяльності психологів закладів освіти, та у якості інструменту самопомоги, самоаналізу.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МОЛОДШИХ КУРСІВ

1.1. Аналіз літератури за проблемою дослідження психологічних особливостей професійної спрямованості особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів

Професійна спрямованість (або професійна орієнтація) - це процес вибору професії, заснований на знаннях, інтересах, навичках, досвіді і переконаннях людини. Аналіз літератури професійної спрямованості включає дослідження факторів, які впливають на професійний вибір, різних підходів щодо професійної орієнтації, технологій, які допомагають у процесі формування професійної спрямованості [24].

Дослідження, проведені в галузі професійного вибору, часто включають аналіз психологічних аспектів професійної спрямованості. Основними питаннями в дослідженнях є особистісні риси пов'язані з вибором певних професій, вплив соціального середовища на професійну спрямованість та фактори які впливають на стабільність професійних установок людини протягом життя.

Аналізуючи літературу з теми професійної спрямованості здобувачів вищої освіти молодших курсів, не можна не згадати про концепцію «професійної спрямованості». Концепція вивчає процес вибору професії та вплив різноманітних факторів на цей процес. Згідно з цією теорією, професійна спрямованість визначається як «комплексна, стійка та індивідуальна орієнтація на конкретні види діяльності в майбутньому» [63].

Концепція відзначає, що професійна спрямованість формується під впливом різних факторів, таких як цінності, інтереси, особистісні особливості,

соціальний контекст тощо [63]. Відповідно до цього, професійний вибір є результатом комплексної взаємодії цих факторів у процесі формування професійної спрямованості здобувача вищої освіти.

Концепція «професійної спрямованості» також відзначає важливість самооцінки та самопізнання здобувача вищої освіти в процесі формування професійної спрямованості. За допомогою різних тестів та діагностичних методів, можна виявити індивідуальні особливості юнаків та допомогти зробити свідомий та виважений професійний вибір [63]. Концепція «професійної спрямованості» є важливою для розуміння процесу вибору професії та формування професійної ідентичності здобувача вищої освіти молодших курсів.

Дослідження професійної спрямованості є широкою і розгалуженою темою, що привертає увагу багатьох дослідників з різних галузей. Нижче представлені огляди деяких досліджень професійної спрямованості:

Жерницька Л. Г. у своїй статті «Формування професійної спрямованості майбутніх фахівців вищих навчальних закладів» (2016) досліджує важливість формування професійної спрямованості у здобувачів вищої освіти. Дослідниця зазначає, що професійна спрямованість є важливим чинником успішної кар'єри майбутнього фахівця, тому необхідно розвивати в юнаків професійні знання та навички [23]. За результатами дослідження в науковій роботі авторкою були запропоновані методи формування професійної спрямованості майбутніх фахівців: використання інтерактивних технологій навчання, що дозволяють здобувачам вищої освіти активно залучатись до процесу навчання та формувати навички роботи зі спеціалізованими програмними засобами; провадження практичних занять, в рамках яких здобувачі вищої освіти можуть застосовувати отримані знання та навички у реальних умовах, що сприяє формуванню їх професійної компетентності; організація професійної орієнтації здобувачів вищої освіти, яка дозволяє їм зрозуміти свої сильні та слабкі сторони, визначити свої професійні цілі та напрямки розвитку [23].

Андрусак І. І. у своєму дослідженні «Професійна спрямованість як один з факторів успіху в майбутній професії» (2018) досліджує взаємозв'язок між професійною спрямованістю та успіхом у майбутній професії. Дослідник зазначає, що професійна спрямованість є важливим фактором успіху у будь-якій професії, оскільки вона допомагає людині розвивати свої здібності та навички в потрібному напрямку [1].

А. С. Вільчинський та О. В. Чередніченко у дослідженні «Формування професійної спрямованості молоді у сучасному соціумі» (2019) досліджують сучасний стан формування професійної спрямованості у молоді. Автори описують роль різних факторів у виборі професії наступним чином [9]: особистісні якості, інтереси, потреби та цінності молодої людини можуть впливати на вибір професії, якщо молода людина має розвинуті творчі здібності, то йому можуть підійти професії, що пов'язані з мистецтвом або дизайном; родина може впливати на вибір професії через свої цінності та очікування, якщо родина молодої людини працює в певній галузі, то юнак може обрати професію, пов'язану з цією галуззю, також, соціальне середовище, в якому зростає молода людина, може впливати на вибір професії, коли в соціальному середовищі панує певна стереотипна думка про те, якими мають бути професії для жінок та чоловіків, то це може впливати на вибір професії; також освітня інституція, в якій навчається молода людина, може впливати на вибір професії через те, яку інформацію інституція надає та які можливості вона пропонує для професійного розвитку [9].

Наступні дослідження покладені на тему професійного становлення сучасного фахівця, адже це складний і багатогранний процес, який передбачає вивчення, засвоєння та використання знань, вмінь та навичок, необхідних для ефективного виконання робочих обов'язків в певній сфері діяльності.

Левчук Наталія у своїй книзі «Психологія професійної діяльності» пропонує концепцію професійного становлення, яка включає наступні етапи [33]:

1. Орієнтаційний етап. На цьому етапі особистість формує загальне уявлення про свої професійні інтереси, здібності та можливості. Важливою складовою цього етапу є знайомство з різноманітними професіями та можливість відвідування професійних орієнтаційних заходів.

2. Експериментальний етап. На цьому етапі людина намагається з'ясувати, чи відповідає обрана професія її очікуванням і здібностям. Вона може виконувати різні роботи, набувати досвіду і отримувати відгуки про свою роботу.

3. Професійно-теоретичний етап. На цьому етапі особистість засвоює професійну теорію та практику, які допоможуть їй розвиватися в обраній професії. Вона може отримувати освіту, проходити навчання та тренінги, а також використовувати досвід і знання інших фахівців.

4. Професійно-практичний етап. На цьому етапі починається етап застосування своїх знань та вмінь на практиці, виконуючи професійні обов'язки. Важливою складовою є набуття професійного досвіду та умінь аби вирішувати професійні завдання.

5. Професійно-особистісний етап. На цьому етапі людина починає формувати свою професійну ідентичність і розвивати професійну культуру. Вона стає експертом у своїй області і намагається покращувати свої знання та навички. Крім того, важливим аспектом на цьому етапі є розвиток міжособистісних відносин і комунікації з колегами, клієнтами та іншими учасниками професійного середовища [33].

Олександр Хом'як у своїх наукових працях звертає увагу на професійне становлення особистості. Зокрема, в роботі «Психологія професійної діяльності» (2016) Хом'як О. зазначає, що професійне становлення особистості є складним і довготривалим процесом, який залежить від різних факторів: внутрішніх (особистісних рис, мотивації, інтересів тощо) та зовнішніх (соціального середовища, умов праці, культури організації тощо) [53]. Науковець вважає, що професійне становлення передбачає поетапне формування професійної ідентичності, розвиток професійних компетенцій та

розуміння професійних цінностей. Крім того, він підкреслює, що для ефективного професійного становлення особистості важливо розробляти і вдосконалювати методи та засоби підвищення кваліфікації працівників, а також створювати сприятливі умови для саморозвитку та самоосвіти [53].

У праці «Психологія професійного становлення» (2009) українська психологиня Лапіна Ірина зазначає, що професійне становлення передбачає процес формування професійної ідентичності, який включає у себе розвиток професійних здібностей та компетенцій, а також розуміння професійних цінностей та ставлення до них. Вона вважає, що для ефективного професійного становлення особистості важливо враховувати індивідуальні особливості людини, зокрема її мотивацію, інтереси, цінності та психологічні ресурси. Крім того, Лапіна підкреслює важливість взаємодії з соціальним середовищем, зокрема з іншими людьми, організацією, професійним співтовариством, які сприяють професійному зростанню та розвитку [32].

Наступним аспектом аналізу літератури виступає сприяння формуванню професійної спрямованості - це процес, який передбачає надання можливості людям відкривати для себе та усвідомлювати свої професійні інтереси, здібності та цілі, а також надає засоби для досягнення цих цілей.

У концепції професійної підготовки Бондара І. важлива роль відводиться формуванню професійної ідентичності особистості, професійна ідентичність - це відчуття особистісної згоди з обраною професією, відчуття причетності до своєї професійної групи, розуміння своєї ролі в цій групі та розвитку своєї професійної кар'єри [3].

І. Бондар розробив програму формування професійної ідентичності, яка містить наступні елементи [4]:

1. Аналіз власних інтересів та здібностей - людина повинна усвідомити свої інтереси та здібності, щоб знайти професію, яка їй підходить.

2. Ознайомлення з вимогами та можливостями професії – молода людина повинна дослідити вимоги та можливості своєї обраної професії, щоб зрозуміти, які навички їй потрібно розвивати.

3. Ознайомлення з професійним середовищем - особистість повинна пізнати своє професійне середовище, де вона буде працювати, а також знайти людей, які успішно працюють у цій галузі.

4. Практичний досвід - людина повинна отримати практичний досвід у своїй обраній професії, щоб відчувати свою придатність для цієї роботи та розвивати свої професійні навички.

5. Створення професійної мережі - людина повинна створити професійну мережу, де вона зможе отримувати інформацію про свою професію та обмінюватись досвідом з колегами [4].

О. Гриценко розробив концепцію професійної спрямованості, яка передбачає, що вибір професії має базуватися на особистісних якостях, здібностях, інтересах та цінностях людини. Згідно з цією концепцією, важливо, щоб людина знайшла професію, яка відповідає її індивідуальним потребам та задовольняє її особистісні потреби [13].

За поглядами українського психолога, В. Приходько, професійна спрямованість повинна бути забезпечена системою освіти, яка дозволяє людині знайти своє місце в житті та ринку праці. Автор акцентує увагу на важливості орієнтації на практичні результати та використанні активних форм і методів навчання [42].

Зміна професійного профілю може стати складною проблемою для багатьох людей, особливо якщо вони мають великий досвід у своїй поточній професії. Аналізом даної проблеми займались багато зарубіжних та українських науковців, психологів.

Р. Холландер - американський психолог, який запропонував теорію професійного вибору, що базується на взаємозв'язку між індивідуальними характеристиками людини та характеристиками професії. За його теорією, зміна професійного профілю може бути обґрунтована незадоволенням поточною професією або знанням своїх індивідуальних характеристик [62].

Теорія професійного вибору Р. Холландера є однією з найбільш відомих теорій у психології, яка пояснює, які фактори впливають на вибір професії. За

цією теорією, люди обирають професії, які відповідають їхнім інтересам та особистісним характеристикам, таким як особистісний тип, рівень інтелектуальних здібностей, характер, цінності, досвід та освіта [62].

Теорія Холландера побудована на основі його власного досвіду роботи з людьми та його спостережень за тим, як вони обирали професії. Науковець запропонував шість основних типів особистості та шість відповідних типів професій, які відповідають цим типам особистості [62]:

1. Реалістичний тип - професії, пов'язані з фізичною роботою та матеріальними речами.
2. Інтелектуальний тип - професії, пов'язані з наукою, технологіями та абстрактними концепціями.
3. Художній тип - професії, пов'язані з творчістю та естетикою.
4. Соціальний тип - професії, пов'язані зі служінням людям та розв'язуванням соціальних проблем.
5. Підприємливий тип - професії, пов'язані з лідерством, підприємництвом та впливом на людей.
6. Конвенційний тип - професії, пов'язані з організацією, стандартами та регулюванням.

За теорією Холландера, людина найбільш успішно працює в професії, яка відповідає її особистісним характеристикам та ін [62].

І. Бойко (2009) у статті «Психологічні особливості осіб зі змінним професійним профілем» досліджувала психологічні особливості людей, які змінюють професійний профіль. У своїх дослідженнях він звертає увагу на такі аспекти, як мотивація для зміни професії, рівень задоволеності поточною роботою, особистісні особливості людини та її професійні інтереси [2].

І. Васильєва (2005) у статті «Зміна професійного профілю як проблема професійного самовизначення особистості» досліджувала проблеми, пов'язані з вибором нової професії та процесом адаптації до неї. Васильєва зазначає, що зміна професійного профілю може бути зумовлена різними причинами, такими як незадоволення поточною роботою, бажання отримати більше

доходу, зміна життєвих обставин, бажання розвиватися в іншій галузі тощо [8]. Автор статті стверджує, що зміна професійного профілю повинна бути обґрунтованою і здійснюватися з урахуванням індивідуальних особливостей людини та її можливостей. Відповідно, процес зміни професійного профілю повинен бути зорієнтований на розвиток професійних компетенцій та забезпечення їх відповідності вимогам нової професії [8].

Наступним в аналізі виступає процес самовизначення та самореалізації, складний процес, що передбачає внутрішню активність людини, її пошук власного шляху та здійснення своїх потенційних можливостей у різних сферах життя. Н. Бондарева, В. Даниленко, Н. Коваленко, Т. Піхта та інші вітчизняні та зарубіжні вчені досліджували процес самовизначення та самореалізації особистості. Науковці досліджували різні аспекти даного процесу, такі як вплив соціального середовища на самовизначення, роль самооцінки та саморефлексії в процесі самореалізації, взаємозв'язок між самовизначенням та мотивацією до досягнень тощо. Дослідження вищезгаданих науковців допомогли зрозуміти, які фактори впливають на самовизначення та самореалізацію особистості та як цей процес можна підтримувати та сприяти йому.

Н. Бондарева Н. у своїх дослідженнях зосереджується на проблемі соціальної адаптації та самореалізації особистості в умовах сучасного суспільства [5]. В. Даниленко зосереджується на розвитку творчих здібностей та забезпеченні умов для їх реалізації [14]. Н. Коваленко вивчає взаємозв'язок між саморозвитком та психологічним благополуччям [26]. Т. Піхта звертає увагу на роль самооцінки, саморегуляції та мотивації в цьому процесі [41].

Мотиваційна сфера особистості та професійна спрямованість пов'язані між собою. Мотивація - це те, що спонукає особистість до досягнення цілей, задоволення потреб, задач та прагнень [36]. Оскільки професійна спрямованість - це готовність і бажання людини працювати в певній сфері, займатися певними видами діяльності [1], то мотивація має велике значення для визначення професійних інтересів та орієнтацій. В. Декін, А. Костенко,

Л. Стеблінська та О. Ханяненко є відомими вітчизняними вченими, які досліджували мотиваційну сферу особистості. Вони досліджували різні аспекти мотивації, такі як мотивація до досягнень, мотивація до розвитку, мотивація до соціального статусу тощо. Вони також досліджували роль мотивації у процесах навчання, працевлаштування та професійного розвитку [16].

Наприклад, В. Декін у своїх дослідженнях звертав увагу на роль мотивації у формуванні поведінки людини, а також на те, як мотивація впливає на рівень задоволеності життя та професійного успіху [16]. Костенко А. досліджувала взаємозв'язок між мотивацією та самореалізацією особистості, зокрема в контексті професійного розвитку [28]. Ханяненко О. досліджувала мотиваційні аспекти навчання та професійної підготовки [51].

Мотивація професійної діяльності - це система внутрішніх та зовнішніх факторів, які спонукають людину до здійснення певної професійної діяльності і до досягнення успіху в ній. Основні компоненти мотивації професійної діяльності наступні[70]:

1. Інтринсивна мотивація - це внутрішня мотивація, яка спонукає людину до виконання професійної діяльності для самого процесу і задоволення від нього. Така мотивація може бути пов'язана з інтересом до певної галузі, задоволенням від вирішення складних завдань, саморозвитком та іншими внутрішніми факторами.

2. Екстринсивна мотивація - це зовнішня мотивація, яка пов'язана з отриманням зовнішніх винагород за професійну діяльність, таких як гроші, статус, визнання та інші зовнішні стимули.

3. Амбіції - це бажання досягти успіху в професійній діяльності та досягнути високого статусу в обраній галузі.

4. Саморозвиток - це бажання розвиватися та покращувати свої професійні навички, знання та досвід.

5. Соціальна відповідальність - це бажання здійснювати професійну діяльність з метою досягнення соціальних цілей, таких як благо нації, збереження довкілля та інші [70].

Також до складу мотивації професійної діяльності можуть входити такі фактори, як можливості кар'єрного зростання, співпраця з цікавими та впливовими людьми, стабільність роботи та інші фактори, які впливають на успіх у професійній сфері [16].

В дослідженнях вищезазначених вчених було встановлено, що мотивація має важливе значення для професійного розвитку та досягнення успіху в різних сферах життя [16]. Також з'ясовано, що різні типи мотивації можуть впливати на поведінку людини та її результативність в роботі, тому важливо знати, які мотиваційні чинники підтримують успіх і як їх можна підвищити [16].

Отже, проаналізувавши літературу за проблемою дослідження психологічних особливостей професійної спрямованості, можна сказати, що це питання досить важливе та актуальне для сучасного світу праці. Вчені звертають увагу на те, що професійна спрямованість може бути сформована різними чинниками, такими як сімейне виховання, освіта, життєвий досвід, особистісні особливості тощо.

Також дослідження показують, що професійна спрямованість може мати вплив на різні аспекти життя людини, такі як задоволеність роботою, рівень стомлювання та стресу на роботі, професійний успіх та ін [3].

Однак, деякі дослідження зазначають, що професійна спрямованість може бути змінена протягом життя, залежно від досвіду та умов праці, а також особистісних змін. Тому, для ефективного розвитку та управління кар'єрою важливо знати психологічні особливості професійної спрямованості та їх можливі впливи на індивіда.

Також з аналізу літератури можна зробити висновок, що професійна спрямованість є важливим фактором успіху у професійній діяльності. Вона

включає у себе комплекс психологічних особливостей, таких як мотивація, інтереси, цінності, темперамент, здібності, нахил та інші.

Психологічні особливості професійної спрямованості можуть бути різними в залежності від конкретної професії. Наприклад, для успішної кар'єри в сфері мистецтва можуть бути важливими творчість та естетичність, а для професії лікаря – наявність високого рівня емпатії та міцних моральних принципів.

Загалом, аналіз літератури дає можливість краще зрозуміти психологічні особливості професійної спрямованості, її вплив на успіх у професійній діяльності та способи її формування.

1.2. Соціально-психологічні особливості особистості здобувача вищої освіти молодших курсів

Здобувачі вищої освіти молодших курсів перебувають у періоді формування своєї професійної спрямованості та професійної ідентичності. Взаємодія з викладачами, спілкування зі своїми однокурсниками, а також досвід отримання знань та навичок впливає на формування соціально-психологічних особливостей молодих людей [15].

Особистість здобувача вищої освіти молодших курсів є складною системою соціально-психологічних особливостей, які взаємодіють з різноманітними аспектами студентського життя. Тож для більшого розуміння вікового періоду студентства розглянемо провідні концепції.

Концепція "вікової динаміки" [71] відображає зміни, які відбуваються в мотивації, цінностях та інших соціально-психологічних аспектах у здобувачів освіти під час навчання. Ця концепція вказує на те, що юнаки на різних етапах навчання переживають різні фази у своєму розвитку та мають різні мотиваційні та ціннісні орієнтації.

Зокрема, в рамках концепції "вікової динаміки" розрізняють декілька етапів розвитку [71].

– На першому етапі (фаза експлорації) здобувачі освіти досліджують свої інтереси та можливості та формують свої мотиваційні орієнтації.

– На другому етапі (фаза вибору) молоді люди роблять вибір щодо свого майбутнього професійного шляху та виробляють свої цінності та життєві пріоритети.

– На третьому етапі (фаза адаптації) пристосовуються до нових умов навчання та пізнають себе у новій ролі здобувача освіти.

Концепція "вікової динаміки" допомагає зрозуміти, що здобувачі вищої освіти можуть мати різні потреби, мотивації та цінності на різних етапах свого навчання. Також вона надає підстави для розробки ефективних підходів до навчання та підтримки розвитку здобувачів освіти [71].

Концепція "академічного самопочуття" [67] висвітлює зв'язок між емоційними станами і навчанням у здобувачів освіти. Згідно з цією концепцією, існують різні типи емоцій, які впливають на навчальну діяльність, зокрема: радість, інтерес, страх, тривога та зневага. Академічне самопочуття визначається співвідношенням між позитивними та негативними емоціями, які виникають під час навчального процесу. Згідно з концепцією, високе рівняння позитивних емоцій та низький рівень негативних емоцій сприяють підвищенню мотивації до навчання та покращенню академічної успішності.

У концепції "академічного самопочуття" також розглядається взаємозв'язок між емоційним станом здобувачів вищої освіти та їх відчуттями відносно власних навчальних досягнень. Зокрема, здобувачі освіти, які мають високе самооцінювання та вірять у свої здібності, зазвичай мають більш позитивне академічне самопочуття, ніж ті, хто мають низьке самооцінювання [67].

Концепція "академічного самопочуття" важлива для розуміння того, як емоційний стан впливає на навчальну діяльність здобувачів вищої освіти та як його можна підвищити для покращення академічної успішності [67].

Концепція "соціальної адаптації" розглядає процес адаптації здобувача вищої освіти до нового середовища навчання та соціальної взаємодії з іншими студентами. Вона описує різні аспекти соціальної адаптації [60]:

1. Адаптація до нових соціальних норм і цінностей, що може вимагати зміни у способах поведінки, спілкування та взаємодії з іншими.
2. Соціальна ізоляція, яка може виникати при переході в нове середовище і неспроможності встановити соціальні зв'язки з іншими навчаючимися.
3. Формування соціальних зв'язків з іншими здобувачами освіти, що може відбуватися через спільну участь у академічних та позаакадемічних заходах, спілкування з кімнатними товаришами та ін.
4. Стрес та тривога, що можуть виникати при переході в нове середовище та незнанні нових правил та очікувань.
5. Формування ідентичності та встановлення ролі в соціальному середовищі [60].

Концепція також звертає увагу на роль внутрішніх факторів, таких як самооцінка та самопочуття, у процесі соціальної адаптації. Самооцінка може впливати на те, наскільки ефективно здобувач вищої освіти молодших курсів буде пристосовуватися до нового середовища і взаємодіяти з оточуючими. Наприклад, якщо юнак вважає, що він не здатен адаптуватися до нової ситуації, це може підірвати його впевненість у власних здібностях і зробити його менш відкритим до взаємодії з іншими людьми. Самопочуття також може впливати на соціальну адаптацію [60]. Наприклад, якщо юнак відчуває депресивно або тривожно, це може ускладнити його здатність пристосовуватися до нового середовища і взаємодіяти з іншими здобувачами освіти. З іншого боку, якщо студент відчуває задоволенням і впевненим у собі, це може допомогти йому легше адаптуватися і будувати позитивні

стосунки з іншими людьми. Метою концепції є зрозуміти процеси, що відбуваються в студентському середовищі, та знайти шляхи поліпшення соціальної адаптації здобувачів освіти молодших курсів до нових умов [60].

Концепція "культури студентства" [65] висвітлює різні аспекти життя здобувачів вищої освіти та їх впливу на навчання та розвиток особистості. Зокрема, концепція описує культурні норми та цінності, які присутні серед студентської спільноти, включаючи академічні очікування, ставлення до різних аспектів життя (наприклад, споживчого підходу до освіти чи належність до певних груп), спілкування та взаємодію між здобувачами освіти та викладачами, а також інші аспекти життя на кампусі, такі як спорт, культурні заходи, робота та інше. Ця концепція розглядає студентську культуру як унікальне середовище, що складається зі значної кількості факторів, включаючи академічну та поза академічну взаємодію, соціальні норми та цінності, студентські традиції та звичаї. Концепція "культури студентства" досліджує, як ці фактори взаємодіють і впливають на формування студентської ідентичності, психологічного самопочуття та адаптації до навчального середовища [65].

Культура студентства може мати значний вплив на академічні досягнення здобувачів вищої освіти. Наприклад, якщо в середовищі одногрупників панує позитивна атмосфера, відкритість до нових ідей та підтримка одне одного, то це може позитивно вплинути на навчальні досягнення. Навпаки, якщо культура студентства характеризується негативними аспектами, такими як конфлікти, недостатній рівень взаємодії та співпраці, це може негативно вплинути на навчальні досягнення [65].

Крім того, культура студентства може впливати на мотивацію здобувачів освіти. Якщо юнаки оточені успішними та мотивованими однокурсниками, то це може підвищити їхню мотивацію до навчання та досягнення успіхів. З іншого боку, якщо культура студентства характеризується відсутністю зацікавленості у навчанні та низькими

очікуваннями щодо успіхів, то це може знизити мотивацію та навчальні досягнення [65].

Данилюк І. стверджує, що студентство - це період життя, коли молоді люди проходять через значні зміни в своєму соціальному, емоційному та когнітивному розвитку. На початку студентства, зазвичай у віці 18-20 років, юнаки можуть бути досить незрілими, нестабільними і змінливими в емоційному відношенні [15].

У середині студентства, зазвичай від 20 до 22 років, здобувачі освіти починають проявляти більшу стабільність і самодисципліну, а також більшу самостійність і відповідальність за своє навчання. На цьому етапі зазвичай починають більш активно займатися соціальною діяльністю, розширювати свій соціальний круг і формувати власну ідентичність [15].

У кінці студентства, зазвичай у віці 22-25 років, здобувачі вищої освіти стають більш зрілими та самостійними. На цьому етапі вони зазвичай зосереджуються на підготовці до своєї майбутньої кар'єри, займаються пошуком роботи та проходженням стажувань. І. Данилюк підкреслює, що важливо розуміти вікові особливості здобувачів освіти, щоб підготувати їх до викликів, які вони можуть зустріти на різних етапах [15].

У статті «Характеристика вікових особливостей студентів першого курсу ВНЗ» Н. Завацька описує деякі з основних вікових особливостей студентства, зокрема [20]:

1. Фізичний розвиток: здобувачі вищої освіти першого курсу зазвичай мають достатній рівень фізичної здоров'я і витривалості, але їхня фізична активність може бути обмеженою через високе навантаження з навчання та недостатню кількість вільного часу.

2. Когнітивний розвиток: здобувачі першого курсу перебувають у стадії когнітивного розвитку, коли вони здатні до абстрактного мислення та аналітики, але ще не досягли повної зрілості у своїх когнітивних здібностях.

3. Соціальний розвиток: на початку студентства, молоді люди знаходяться в періоді інтенсивної соціальної адаптації, і їхні соціальні контакти можуть бути обмеженими та незадовільними.

4. Психологічний розвиток: здобувачі освіти першого курсу можуть досить часто відчувати стрес та тривогу, пов'язані зі змінами у їхньому житті, новими викликами та вимогами, зокрема з навчанням та соціальною адаптацією.

5. Академічний розвиток: на початку студентства молоді люди знаходяться в етапі формування своєї академічної самостійності, і їхня успішність може значно залежати від того, наскільки вони здатні зорієнтуватися у новій навчальній середовищі та відповідати на нові вимоги та виклики [20].

У статті «Вікові особливості розвитку студентської молоді» Т. Щербан зазначає, що студентство - це перехідний період у житті людини, який пов'язаний зі значними змінами в різних аспектах життя. Зокрема, змінюються соціальний статус, стиль життя, відносини з батьками та ровесниками, ставлення до самого себе та до життя загалом [56]. Однією з важливих вікових особливостей студентства є формування ідентичності. Також відзначається збільшення самостійності та відповідальності, зміна психологічного стану, зміна інтересів, почуття свободи та незалежності, зміна способу мислення та ін. Т. Щербан зазначає, що врахування вікових особливостей студентства важливо для ефективної педагогічної підтримки здобувачів вищої освіти у процесі навчання та розвитку [56].

У студентському віці також відбувається інтенсивний розвиток особистості та формування нових цінностей і поглядів. Основні новоутворення, які можуть відбутися у студентському віці, включають [47]:

1. Формування професійної самоідентифікації та професійних цінностей.
2. Розвиток соціальної свідомості та громадянської позиції.
3. Перегляд власної ідентичності та стосунків з іншими людьми.

4. Розвиток критичного мислення та вміння аналізувати інформацію.
5. Формування здорового способу життя та свідомого ставлення до власного здоров'я.
6. Розвиток творчих здібностей та самовираження.
7. Розуміння своїх потреб та бажань, а також здатність до їх реалізації [47].

Ці новоутворення є важливими складовими розвитку особистості в студентському віці і можуть впливати на майбутнє професійне та особистісне життя.

Зазначені вище теоретичні концепції дають змогу зробити припущення, що здобувачі вищої освіти молодших курсів зазвичай ще не визначилися зі своєю професійною спрямованістю, оскільки ще не мають достатньої кількості досвіду в різних сферах. Юнаки часто обирають різні курси та предмети, щоб визначити свої інтереси та знайти сферу, яка їм найбільше підходить [10].

Багато університетів пропонують здобувачам молодших курсів різноманітні програми, що допомагають зорієнтуватися в різних професійних сферах та знайти ту, яка найбільше підходить їхнім інтересам та здібностям. Наприклад, такі програми можуть включати лекції від професіоналів, практичні заняття та стажування в різних компаніях. Однак, визначення професійної спрямованості залежить від кожної конкретної особистості та її індивідуальних інтересів і може зайняти різну кількість часу для різних особистостей [20].

1.3. Професійна спрямованість як чинник професійного самовизначення

Професійна спрямованість грає важливу роль в професійному самовизначенні. Вона може виступати як особистісна орієнтація на певну

сферу діяльності, яка відповідає інтересам, потребам, здібностям та цінностям особистості. Визначення професійної спрямованості є важливим етапом у процесі професійного самовизначення, оскільки воно дозволяє визначити напрямок розвитку та вибір професії [24].

Формування професійної спрямованості, становлення професіонала нерозривно пов'язане із самовизначенням особистості, тобто з самореалізацією, самоствердженням, самовдосконаленням, самопізнанням. Цей процес зумовлений проявами внутрішніх ресурсів, сил, установок на шляху професійного становлення особистості та її розвитку. Самовизначення особистості - це процес свідомого виявлення та утвердження власної позиції в житті, який передбачає визначення своїх цілей, цінностей, інтересів та напрямків діяльності. Цей процес дозволяє особистості розуміти себе краще, виявляти свої таланти та здібності, визначати пріоритети у своєму житті [5].

Самовизначення, окреслює не лише «самореалізацію», але й розширення початкових можливостей – «самотрансценденцію» (за В. Франклом), здатністю «виходити» за межі самого себе, а головне у самовизначенні – це здатність особистості знаходити нові сенси у конкретній справі протягом усього життя [50].

Професійне самовизначення особистості формується протягом життя: стартом є первинна актуалізація професійного вибору у молодшому шкільному віці, продовженням – формування ціннісних професійних орієнтацій у процесі здобуття повної (базової) загальної середньої освіти, наступний крок – вибір професії, далі – сам процес професійного навчання, завершальним етапом є професійна адаптація молодого спеціаліста [57].

Дійсно, професійне самовизначення особистості є динамічним процесом, що триває протягом життя людини. Первинна актуалізація професійного вибору може відбутися у молодшому шкільному віці, коли дитина починає усвідомлювати свої інтереси та здібності. Поступово, протягом процесу здобуття повної загальної середньої освіти, формуються

ціннісні професійні орієнтації, які можуть бути реалізовані в майбутньому [31].

Наступним кроком є вибір професії, який може бути здійснений під час вступу до вищого навчального закладу або в процесі професійної орієнтації на роботі. Після вибору професії, особистість займається самим процесом професійного навчання, який також може відбуватися протягом тривалого часу. Завершальним етапом є професійна адаптація молодого спеціаліста до умов професійної діяльності, що є важливим етапом формування професійного успіху [57].

Професійна спрямованість може бути чинником, що визначає успішність у виборі професії та професійному розвитку. Якщо людина працює у сфері, яка відповідає її професійній спрямованості, вона може бути більш задоволеною своєю роботою та досягати більш високих результатів. Також визначення професійної спрямованості може допомогти людині знайти своє місце у суспільстві та виявитися у професії, яка дозволяє розвиватися та досягати успіху [21].

Професійне самовизначення як і професійна спрямованість залежить від зовнішніх умов, наприклад, соціального запиту, освіти тощо. Зовнішні умови можуть вплинути на процес професійного самовизначення, наприклад, вимоги ринку праці, стереотипні уявлення про ті чи інші професії, можливості отримання освіти та інші чинники. При цьому, певні події в житті особистості можуть стимулювати або сприймати як необхідність актуалізацію професійного самовизначення. Наприклад, підвищення кваліфікації може відкривати нові можливості для кар'єрного росту, що може збуджувати бажання змінювати професійну спрямованість або розширювати професійні компетенції [43].

Ситуацію самовизначення також окреслює теорія самоактуалізації Карла Роджерса. Вона акцентує важливість самоактуалізації та самореалізації в особистісному розвитку. Ця концепція вважає, що людина має внутрішній

потенціал для саморозвитку, але цей потенціал може бути заблокований зовнішніми чинниками, такими як страхи та обмеження [45].

Тоді як у гуманістичній психології розвиток та самовизначення особистості розглядається як процес, що залежить від внутрішніх потреб та бажань людини. Гуманістична психологія вважає, що кожна людина має потенціал для самовираження та самореалізації, тобто досягнення високого ступеня власної здібності, задоволення власних потреб та цінностей, а також пошуку своєї місії у житті [36].

Професійна спрямованість може також впливати на процес професійної адаптації. Якщо людина працює у професії, яка не відповідає її професійній спрямованості, то вона може відчувати дискомфорт та незадоволення роботою. Така ситуація може призвести до стресу та погіршення психічного здоров'я [21].

З іншого боку, визначення професійної спрямованості може допомогти людині виявити нові можливості для професійного розвитку та досягнення успіху. Вона може визначити додаткові здібності та інтереси, які можуть допомогти у виборі нової професії або напрямку розвитку.

Поняття вибору професії має різні інтерпретування, які, незважаючи на всю свою багатосторонність, містять спільний аспект: професійне самовизначення. Адже це вибір, який особистість робить з огляду на свої ресурси, можливості та навички, які співвідносяться з вимогами до бажаної професії [39].

Вибір професії в нинішній науці сприймається як вибір майбутньої діяльності, і така гіпотеза наразі є загальноприйнятою думкою. Зовнішні сторони діяльності – це характер, зміст та її види, а внутрішні – характеристика фахівця як здійснювача діяльності. У цьому контексті процес розвитку спеціаліста розуміється як його самовизначення у професійній сфері. З огляду на це, коли вимоги професії збігаються з психологічними особливостями особистості фахівця і доповнюють їх, вибір професії буде зроблено максимально правильним [22].

Зовнішні сторони пов'язані зі змістом та видами діяльності, тобто з тим, що людина робить і як вона це робить. Це може включати такі аспекти, як обсяг роботи, методи та техніки, які використовуються, результати та інші зовнішні вияви діяльності. Внутрішні сторони діяльності, з іншого боку, стосуються самого фахівця, який здійснює діяльність. Це означає, що внутрішні сторони діяльності характеризуються особистісними якостями та здібностями фахівця, його мотивацією, ставленням до діяльності, рівнем зосередженості, емоційним станом та іншими внутрішніми чинниками [52].

Проте, варто відзначити той факт, що при процесі професійної самовизначеності особистість, а у разі, здобувач вищої освіти має життєву основу у вигляді сформованих цінностей і часто в першу чергу ними керується, саме ця позиція часто не враховується. Одним із важливих внутрішніх факторів, що впливає на процес професійної самовизначеності, є життєва основа особистості у вигляді сформованих цінностей. Цінності є тими принципами та ідеями, які людина вважає важливими для свого життя. Цінності можуть визначати вибір професії та напрямок діяльності, оскільки людина часто керується ними у прийнятті рішень. Здобувач вищої освіти, як правило, має вже сформовану життєву основу у вигляді цінностей, оскільки він вже має деякий досвід життя та навчання. У такому випадку, цінності можуть мати ще більший вплив на процес професійної самовизначеності, оскільки здобувач вищої освіти може більш усвідомлено та обґрунтовано обирати свій шлях розвитку [1].

Серед інших факторів, що впливають на процес професійного самовизначення, виокремлюють [43]:

1. Вік – залежність професійного самовизначення від віку особистості;
2. Стать – вплив статі на вибір професії;
3. Вплив батьків та вчителів на професійне самовизначення;
4. Рівень інформованості – знання про ринок праці та можливості професійного зростання;

5. Я-концепція – уявлення особистості про себе та свої можливості;
6. Рівень домагань – прагнення до досягнення певного рівня у професійній сфері;
7. Практичні міркування – розгляд аспектів матеріального забезпечення, умов праці тощо;
8. Соціально-економічні умови – вплив факторів зовнішнього середовища на вибір професії;
9. Традиції суспільства – вплив домінуючих стереотипів та традицій у виборі професії [43].

Процес професійного самовизначення охоплює значний період життя людини - від появи перших проявів професійних здібностей у дитинстві до остаточного закріплення за обраною сферою діяльності у дорослому віці. Цей процес пов'язаний з соціально-життєвим самовизначенням, яке змінюється зі зростанням та розвитком особистості. У літературі з психології та соціології активно досліджується проблема розвитку особистості в контексті самовизначення, зокрема в контексті впливу вибору професійної сфери на подальший життєвий шлях людини [24]. Для ефективного оволодіння професійною діяльністю необхідно зрозуміти різноманітні чинники зовнішнього середовища та їх вплив на особистість, а також зосередитися на власних інтересах і потребах для прийняття важливих рішень.

1. Емоційно-образний етап – період дитячої гри (дошкільне дитинство), коли граючись, діти наслідують дорослим, відтворюють їх дії та діяльність. У процесі сюжетно-рольових ігор вони ніби «приміряють» кожну з них до власної особи, випробовують різні професії: лікарів, продавців, вихователів, водіїв транспортних засобів тощо, коли відбувається знайомство з основними професіями. За звичай, це професії батьків, від яких діти отримують інформацію про особливості кожної професії. На цій стадії вони знайомляться з професіями лише за назвами та зовнішніми ознаками, наприклад, за формою одягу, манерами поведінки, на основі оцінок ближніх [40].

2. Пропедевтичний етап – період первинного вибору професії (молодший шкільний вік), коли у дітей ще не виникає запитань щодо змісту професії, умов праці тощо. Дитина не має чіткого уявлення про світ професій, про свої внутрішні ресурси, вона більше орієнтована на значущого дорослого, прагне наслідувати його, а тому й орієнтація на професії у значній мірі залежить від цього дорослого: батька, вчителя, когось із родичів, близьких знайомих. У дітей формується уявлення про бажану професію на основі трудової, ігрової та навчальної діяльності, коли вони тільки починають усвідомлювати свої здібності та можливості. Це період, коли інтенсивно розвиваються функції самоконтролю, самоаналізу, здатності планувати свою діяльність тощо (дитина планує свій час під час виконання домашніх завдань, долаючи бажання прогулятися або розважитися після школи). Це, також, період формування любові та сумлінного ставлення до праці, однак професійні інтереси проявляються слабо і відзначаються нестійкістю. На цьому етапі іноді затримуються підлітки [40].

3. Пошуково-зондуєчий етап (підлітковий вік – 12-15) — період підліткової фантазії. В цей період хлопчики досить часто ідентифікують себе з романтичним образом „справжнього чоловіка”, для якого характерні такі риси як сильна воля, мужність, витримка, сміливість (космонавт, спортсмен, пілотвипробовувач тощо). Дівчатка орієнтуються на красивих і популярних жінок (топ-модель, телеведуча, естрадна співачка тощо). Динаміка формування професійних інтересів у підлітковому віці поділяється на ряд стадій за принципом уподобань, здібностей і цінностей. Так, спочатку молода людина оцінює різні види діяльності на основі інтересів («я люблю історичні романи, тому буду істориком»), трохи згодом – на основі здібностей («мені вдається математика, чи не стати мені математиком») і, насамкінець — цінностей (наприклад, «я хочу допомагати людям, чи не стати мені лікарем», або «хочу заробляти багато грошей, ким мені бути?»). Вияв інтересу сприяє прояву здібностей, тому їх диференціація відбувається майже паралельно і взаємопов’язано, тоді як цінності формуються значно пізніше [40].

4. Етап формування професійної спрямованості (рання юність 15- 17 років). Це період підготовки до життя, праці, свідомого і відповідального планування і вибору професійного шляху. Це кульмінаційний момент у професійному самовизначенні, бо в цей період відбувається вибір професії, який пов'язаний із закінченням навчання у школі. Найважливішими факторами, які впливають на вибір школярів, є усвідомлення дитиною своїх інтересів, здібностей та цінностей, рівень домагань, який включає оцінку своїх об'єктивних можливостей. Людина може знаходитися в ситуації професійного самовизначення, оптації у будь-якому віці, наприклад безробітний [40].

5. Етап формування професійної свідомості (юність – 17-23) – період первинної професіоналізації, який співпадає з періодом професійного навчання у вузі. В цьому віці формуються професійні наміри та початкова орієнтація у різних сферах праці. На цьому етапі молоді люди здобувають професійні знання або в навчальних закладах, або на підприємстві. Це — час, коли бажане майбутнє стає днем сьогоднішнім. Відбувається процес кристалізації професійної спрямованості або корекції професійного старту, якщо він був зроблений невдало, коли в процесі самовизначення молода людина знаходить свій особистісний сенс, коли вибір професії співвідноситься з її ідеалами і здійснюється з урахуванням психологічних та психофізіологічних ресурсів [40].

6. Етап професійної адаптації (молодість — до 27 років) – період соціально професійної активності, професійного росту [40].

7. Етап самореалізації в праці (зрілість до 45 років) або період вторинної професіоналізації, який пов'язаний із здійсненням або нездійсненням професійних сподівань, період реалізації свого професійнопсихологічного потенціалу, реалізації себе як фахівця [40].

8. Етап становлення професійної майстерності (літній вік — до 60 років) повне занурення в професійну діяльність, визначення себе в професійній культурі. Це є період самовизначення в суспільно корисному та

сімейно-побутовому житті, період наставництва, передачі професійного досвіду [40].

У процесі професійного становлення важливо мати усвідомлення особистісного змісту своєї діяльності, проектувати своє життя у професійній сфері та приймати важливі рішення щодо вибору професії, спеціалізації та місця діяльності. Розвиток професійної спрямованості залежить від повноти змісту мотивів і організації їх системи, які спрямовують людину на обрану професію. Організація та актуалізація різноманітних мотивів, ідей та цілей допомагає зберегти професійну спрямованість [32].

Професійна спрямованість може слугувати вихідною точкою для процесу професійної самовизначеності, який включає в себе більш широкий спектр факторів, таких як особистісні цінності, життєвий досвід, соціальні та культурні фактори та інші [21].

Багато науковців вважають, що професійна спрямованість є вихідною точкою для процесу професійної самовизначеності. Або ж професійна спрямованість виступає чинником професійного самовизначення [5].

Професійна спрямованість означає нахил до певної професійної діяльності, яка відповідає інтересам та здібностям людини. Це може бути обумовлено такими факторами, як наявність попередньої освіти, досвіду роботи, соціального середовища, генетичних передумов і т.д. Професійна спрямованість відображає те, чим людина хоче займатися в житті та в якому напрямку вона прагне розвиватися. Процес професійної самовизначеності, у свою чергу, означає активний вибір певної професійної діяльності та напрямку розвитку, що відповідає особистісним потребам, цінностям та метам. Це може включати в себе вибір певного наукового напрямку, зосередження на певних проблемах, прагнення до досягнення конкретних цілей та ін [9].

Отже, професійна спрямованість може бути визначена як сукупність інтересів, мотивів, цінностей, знань, умінь і навичок, які спрямовують людину на вибір та розвиток певної професії. Вона виступає важливим фактором у

формуванні професійної самовизначеності, тобто здатності особистості самостійно визначати свою професійну мету та шлях до її досягнення [22].

Якщо у людини сформована чітка професійна спрямованість, то це допомагає їй зосередитися на важливих для неї аспектах професійної діяльності та зробити правильний вибір професії. Крім того, професійна спрямованість дозволяє особистості розуміти свої професійні мети та цілі, а також розвивати необхідні для цього знання, уміння та навички.

Крім того, професійна спрямованість може бути використана як критерій для вибору найбільш відповідного місця діяльності та розвитку кар'єри. У цьому випадку важливим є не лише сам вибір професії, а й здатність відповідати вимогам професійного середовища та розвиватися в напрямку, який відповідає особистісним якостям та здібностям [41].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Аналіз наукової психологічної літератури з проблеми дослідження психологічних особливостей професійної спрямованості особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів дозволив визначити кілька найважливіших положень.

Професійна спрямованість є багатоаспектним феноменом, який включає у себе індивідуальні характеристики особистості, соціальні та культурні чинники, а також фактори оточення.

Процес формування професійної спрямованості починається на етапі підготовки до вищої освіти і є продовженням раніше сформованих інтересів, здібностей та досвіду. Також виявлено, що професійна спрямованість є процесом, який змінюється протягом життя, на це впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори.

Професійна спрямованість пов'язана з особистісним розвитком та задоволенням від професійної діяльності, тому важливо, щоб здобувачі вищої освіти розуміли свої інтереси та здібності та обрали професію, яка відповідає їх потребам та очікуванням.

Професійна спрямованість формується під впливом різноманітних факторів, таких як особистість, соціальне середовище, освіта, досвід роботи тощо.

Професійна спрямованість не є статичною та може змінюватись протягом життя. Здобувач вищої освіти молодших курсів може знайти себе в іншій професії або змінити свої професійні інтереси з часом.

На підставі огляду професійної спрямованості можна зробити висновок, що цей процес охоплює не лише вибір професії, але й внутрішній сенс суб'єкта та пошук бажаної професійної діяльності.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРЕМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МОЛОДШИХ КУРСІВ

2.1. Психологічні особливості проблеми індивідуального вибору професійної діяльності особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів

Проблема вибору професії є актуальною і невід'ємною частиною життя кожної особистості в наші дні. Це непросте завдання, з яким стикається кожен, хто має здійснити вибір своєї професійної діяльності. Однак процес здійснення такого ключового вибору в житті став набагато складнішим, з'явилися нові психологічні навантаження та фактори, які цьому сприяють, особливо для тих фахівців, які змінюють власну професійну сферу на зовсім іншу [58].

Проблема індивідуального вибору професійної діяльності є складною для більшості молодих людей, які знаходяться на початковій стадії становлення своєї професійної кар'єри. Це пов'язано з тим, що професійний вибір вимагає не тільки знань і вмінь, але й розуміння власних інтересів, потреб, цінностей, особистісних рис та інших психологічних особливостей [57].

Наприклад, однією з основних проблем може бути нестача інформації про можливі професії та їх вимоги. Для вирішення цієї проблеми важливо проводити інформаційні заходи, які б допомогли молодим людям зрозуміти, які професії є актуальними на ринку праці, які навички потрібні для успішного розвитку кар'єри в цих професіях та які можливості надає вища освіта.

Іншою проблемою може бути неспроможність особистості здійснити вибір через внутрішній конфлікт між різними цілями, які вона переслідує. Це

може бути пов'язано з недостатньою розробкою професійної спрямованості, коли людина не може чітко сформулювати, чого вона хоче досягти в своїй професійній діяльності [57].

Починається процес вибору професійної діяльності з раннього вікового періоду, де частими явищами є відсутність допомоги при здійсненні такого вибору, недостатня поінформованість про свої життєві орієнтири, і, звичайно ж, брак соціального досвіду. Дані фактори йдуть наперекір бажанню юнаків почуватися впевненими, оскільки успішне проходження процесу вибору професійної діяльності є великим кроком у доросле життя. Водночас проявляється невизначеність в своїх потребах, нерозуміння своїх цілей, виникає відчуття втрати орієнтирів на майбутнє та нерозуміння самого себе, що призводить надалі до фрустрації, апатії, небажання брати на себе відповідальність і слідувати за цінностями, що диктуються [10].

Великий вплив на розвиток і самовизначення юнаків надають батьки, які бажають успішного вибору професії, оскільки вони усвідомлюють, що це є важливим фактором задоволення базових потреб та соціальної адаптації. Водночас найчастіше у батьків відсутні необхідні знання про вибір професійної діяльності, через що орієнтиром стають їхні бажання, які пов'язані з їх власними потребами. При цьому мотиви дорослих через різницю поколінь являються кардинально іншими. Звісно, під час вибору професії важливим елементом є правильне виховання дитини, яке надає їй відповіді на питання самопорозуміння, пошуку своїх цінностей, формування життєвих орієнтирів і мотивів [66].

Юнаки у цьому віковому періоді стикаються з нерозумінням з боку оточуючих, якими для них є сім'я, навчальний заклад, суспільство, що психологічно тисне на них, коли їм так необхідне розуміння та підтримка. За її відсутності вони приступають до самостійного вибору майбутньої професії, не маючи навичок самовизначення та орієнтуючись на цінності статку і кар'єри. Багато хто з них навіть не розуміє, які у них є здібності, навички, схильності, прагнення, як саме ця професія співвідноситься з їхніми

потребами та цінностями. Додатковим важливим чинником є відсутність інформації про професії, їхній базовий і специфічний зміст, а також вимоги до особи, які вона виставляє. Усі вищевикладені чинники створюють ілюзію вибору своєї професії [27].

Далі, коли юнаки вже знаходяться в статусі здобувача вищої освіти молодших курсів, вони роблять вибір вищого навчального закладу на основі вже сформованого вибору професії, якій фактично базується на ілюзії. Іноді цей вибір навіть не має ілюзорного фундаменту і керується мотивами найближчих дорослих, цінностями суспільства, що диктуються, емоційно забарвленим вибором, ситуативними факторами і нерозумінням власного змісту [56].

Надалі в пізньому юнацькому періоді і після нього це призводить до вибору не своєї професії та відчуття знаходження не на своєму місці, фундаментом якого є незадоволення власних потреб, конфронтація цінностей та інші явища, що виникають внаслідок помилкового вибору. Хибний вибір професії спонукає рішення вжити заходів щодо зміни своєї професійної діяльності через різні обставини та причини [64].

У наш час значних масштабів набуває зміна професії, що підтверджує безліч проведених досліджень.

За даними Pew Research, близько 53% американських фахівців минулого року змінили сферу професійної діяльності, з яких 61% фахівців віком від 18 до 29 років змінили сферу діяльності, у віці 30 років і старше така зміна торкнулася 45% фахівців [68].

Станом на початок 2021 року TopCV провели дослідження серед британських фахівців та виявили, що 49% з опитаних змінили кар'єрні плани та переваги, а 18% повністю змінили сферу діяльності [69].

Статистика вказує, що третина (31%) європейських фахівців змінили сферу діяльності за останні 2 роки через різні причини, серед яких 73% мали причину незадоволення своєю поточною діяльністю [59].

Державна служба статистики опублікувала демографічну та соціальну статистику за 2019 рік, у якій 53% українських фахівців потребували зміни сфери професійної діяльності [17].

За вищевказаними статистичними даними можна стверджувати, що кожен третій фахівець має потребу у зміні сфери діяльності та реалізує її, що піднімає актуальність даної тематики як важливої психологічної і соціальної проблеми на високий рівень.

Для регулювання власної зайнятості щодо вибору іншої сфери діяльності існує варіація зміни професії, яка дозволяє реалізувати дані наміри. Перехід в іншу професію має індивідуальний характер, який є важким для людини через зміну умов діяльності, супроводжується емоційними сплесками та переживаннями, а також сумнівами щодо подальшого майбутнього. Це одна з найважливіших подій у житті людини, яка впливає не лише на професійну сферу, а й на особистісну, повністю змінюючи життєвий шлях людини [38].

Додаткові складнощі виникають, коли фахівцем минулої професійної діяльності не враховуються певні потреби нової професійної діяльності, що ускладнює процес зміни професії та продовжує його за часом. Наявність нескінченних джерел різної інформації є перепорою для людини, оскільки перенасичення цієї інформації заводить в глухий кут і не дає необхідної можливості для ефективного впровадження даних змін [39].

Процес зміни професії є абсолютно унікальним для кожної особи за особистими критеріями, серед яких процес реалізації, тобто здійснення власних кроків для якісних змін. Вміння розуміти свої потреби, цінності, прагнення, мотиви, переживання стресових ситуацій, прийняття відповідальності на себе, бажання діяти на благо собі та своєму майбутньому, соціальна активність і накопичений життєвий досвід, вміння користуватися можливостями та досягати поставлених цілей і багато іншого – все це є тією опорою для людини, коли вона вирішує стати на шлях зміни професійної діяльності з реальним бажанням перемін власного життя на краще [5].

Процес переорієнтації та трансформації надає певний психологічний вплив на суб'єкт, перебіг даного процесу, результати змін, відновлювальний період та прояви свого потенціалу у новій сфері професійної діяльності. Різноманітність процесів зміни професії настільки багатогранна і важлива у зрілому віці, що вимагає більш детального вивчення психологічних особливостей людини як фахівця під час зміни його професійної спрямованості [18].

Тож, проблема індивідуального вибору професійної діяльності стає дуже актуальною для здобувачів вищої освіти молодших курсів. У цьому віці студенти ще не мають достатньої кількості життєвого та професійного досвіду, тому можуть відчувати складнощі при виборі своєї майбутньої професії [23].

Визначення власного життєвого курсу є ключовою психологічною особливістю, що пов'язана з вибором професійної діяльності. Для того, щоб здобувач вищої освіти міг зробити обдуманий вибір своєї майбутньої професії, йому потрібно розуміти свої особисті інтереси, здібності, цінності, переконання, а також ознайомитись з можливими професійними шляхами. Це передбачає процес вивчення себе та свого життєвого шляху, щоб зрозуміти, чого саме він бажає досягти у майбутньому, і тільки після цього робити свідомий вибір професії [42].

Ще однією психологічною особливістю є необхідність прийняття рішень. Здобувачі вищої освіти молодших курсів можуть стикатися зі складнощами при виборі своєї майбутньої професії через невпевненість у своїх здібностях, страх невдачі або неспроможності виконувати обрану професію [42].

Також є важливим звернути увагу на те, що здобувач вищої освіти повинен усвідомлювати необхідність знаходження балансу між своїми інтересами та можливостями. Іншими словами, він може бути зацікавлений у певних професіях, але не мати необхідних здібностей або можливостей для отримання кваліфікації в цій галузі. Це може викликати конфлікти

внутрішнього світу та призводити до стресу, невизначеності та незадоволення обраним шляхом [42].

2.2. Дослідження психологічних особливостей професійної спрямованості особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів

Процедура емпіричного дослідження проходила в декілька етапів. На підготовчому етапі була визначена основна вибірка дослідження. В тестуванні взяли участь 30 здобувачів вищої освіти Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля кафедри психології та соціології, спеціальності 053 Психологія віком від 17 до 19 років, 13 респонденток та 17 респондентів.

Для вирішення завдань в даній роботі було обрано наступні методики:

1. Методика Клімова Є. О. «Визначення типу майбутньої професії» [30], бланк методики відображено в Додатку А.

Диференціально-діагностичний опитувальник (ДДО) Клімова Є. О., спрямований на визначення типу професії, що підходить майбутньому фахівцю, який характеризує ступінь розуміння та відповідності образу його професії та її належності.

Опитувальник найчастіше використовують з метою профорієнтації для діагностики схильності досліджуваного (дорослих та підлітків) до певної професійної сфери у вигляді прояву інтересу шляхом відбору тверджень та їх подальшої фіксації.

Методика складається з ряду тестів, які оцінюють різні аспекти особистості, такі як здібності, інтереси, особистісні якості та стиль життя. Результати тестів аналізуються та порівнюються з відомостями про різні професії, що допомагає визначити найбільш відповідну професію для кожного учасника.

Опитувальник містить п'ять типів професії: «людина – природа», «людина – знакова система», «людина – техніка», «людина – художній образ» та «людина – людина».

Людина-природа: Цей тип професії пов'язаний з взаємодією людини з природним середовищем. Сюди входять професії, пов'язані з охороною природи, сільським господарством, лісовим господарством, рибальством та туризмом. Людина-природа займається вивченням та захистом природних екосистем, збереженням біорізноманіття та забезпеченням сталого розвитку.

Людина-знакова система: Цей тип професії пов'язаний з використанням мови, символів та інших знаків для передачі інформації та комунікації між людьми. Сюди входять професії, пов'язані з мовою, літературою, журналістикою, рекламою та маркетингом. Людина-знакова система займається створенням та розповсюдженням інформації, розвитком комунікаційних технологій та вивченням людської мови та культури.

Людина-техніка: Цей тип професії пов'язаний з використанням техніки та інженерних знань для створення нових пристроїв та технологій. Сюди входять професії, пов'язані з інженерією, комп'ютерними технологіями, автомобільною технікою та будівництвом. Людина-техніка займається створенням нових технологій, їхньою розробкою та підтримкою.

Людина-художній образ (продовження): ...жописом, театром та кіноіндустрією. Людина-художній образ використовує свої художні знання та творчість для створення нових творів мистецтва, які можуть бути візуальними, аудіальними або перформативними.

Людина-людина: Цей тип професії пов'язаний з взаємодією людини з іншими людьми та допомогою їм. Сюди входять професії, пов'язані з медициною, соціальною роботою, педагогікою та психологією. Людина-людина займається допомогою та підтримкою людей, вирішенням їхніх проблем та допомогою у досягненні їхніх цілей. Вона також займається дослідженням поведінки людей та розвитком нових методів та інструментів для підтримки людського розвитку та благополуччя.

Одним з переваг методики Є. О. Клімова є те, що вона базується на теорії професійних типів К. Юнга, що дозволяє зрозуміти особистісні особливості учасника тестування та знайти зв'язок між цими особливостями та конкретними професіями.

2. Опитувальник професійних схильностей Йовайші Л. [25], бланк методики відображено в Додатку Б.

Популярний, нескладний та швидкий тест на профорієнтацію «Визначення професійних схильностей» для школярів різного віку (включаючи випускників шкіл та абітурієнтів) від відомого литовського психолога Л. Йовайші у модифікації Г. Резапкіної. Відрізняється простотою проходження та точністю результатів.

Методика Л. Йовайші полягає у дослідженні 6 схильностей до різних напрямків діяльності на основі Ваших захоплень, навичок та схильностей. В результаті Ви отримаєте опис напрямків та приклади відповідних професій за такими категоріями:

- Схильність до інтелектуальної та дослідницької роботи
- Схильність до роботи з людьми
- Схильність до практичної діяльності
- Схильність до планово-економічних видів діяльності
- Схильність до естетичних видів діяльності
- Схильність до екстремальних видів діяльності.

Опитувальник Йовайші Л. поділяє схильності за ступенем виразності, а достовірний результат (на основі Ваших відповідей, звичайно ж) написаний зрозумілою мовою і, отже, допоможе зробити один із перших кроків у вирішенні завдання «Вибір професії».

В тестуванні запропоновано 24 питання з трьома варіантами відповідей у кожному. Необхідно обрати один відповідний варіант відповіді в кожному питанні. Час проходження тесту: 5-10 хвилин.

3. «Карта інтересів» модифікація Філімонової О. Г. [48] бланк методики відображено в Додатку В.

Методика застосовується у професійній діагностиці учнів останніх класів школи, а також перших курсів установ вищої освіти. Тест дозволяє визначити сфери діяльності, інтерес до яких найбільш яскраво виражений: на ці сфери можна орієнтуватися при виборі професії. Крім того, методика дозволяє визначити відхилені сфери, а також судить про рівень поінформованості про світ професій і ступеня сформованості професійних інтересів.

Методика являє собою опитувальник, що відображає спрямованість інтересів у 29 сферах діяльності (біологія, географія, геологія, медична, легка та харчова промисловість, фізика, хімія, техніка, електро- та радіотехніка, металообробка, деревообробка, будівництво, транспорт, авіація та морська справа, військові спеціальності, історія, література, журналістика, громадська діяльність, педагогіка, право та юриспруденція, сфера обслуговування та торгівля, математика, економіка, іноземні мови, образотворче мистецтво, сценічне мистецтво, музика, фізкультура та спорт). Кожен пункт означає вид діяльності. Випробуваний відповідає питанням: «Чи подобається вам?» Варіанти відповідей: дуже подобається; подобається; важко сказати; не подобається; зовсім не подобається.

4. Методика для діагностики навчальної мотивації студентів (Реан А. О., Якунін В. О.) [44] бланк методики відображено в Додатку Г.

Методика для діагностики навчальної мотивації студентів розроблена на основі опитувальника Реана А. та Якуніна В. . До 16 тверджень вищезгаданого опитувальника додано твердження, що характеризують мотиви вчення, виділені Леонтьєвим В. (2002), а також твердження, що характеризують мотиви вчення, отримані Н. Бадмаєвою в результаті опитування студентів та школярів. Це комунікативні, професійні, навчально-пізнавальні, широкі соціальні мотиви, а також мотиви творчої самореалізації, уникнення невдачі та престижу.

Методика передбачає проведення якісного аналізу ведучих мотивів навчальної діяльності. Здобувачам вищої освіти запропоновано список

мотивів, серед яких потрібно було обрати п'ять найбільш значущих для них. Далі, методом математичного аналізу по всій вибірці визначається частота вибору того чи іншого мотиву, тобто ієрархію мотивів.

2.3. Психологічний та статистичний аналіз результатів констатувального експерименту

Згідно з результатами дослідження за методикою Клімова Є.О. «Визначення типу майбутньої професії» було отримано данні, щодо професійних якостей та схильності до певних видів діяльності здобувачів вищої освіти, напрямків підготовки «Психологія» та «Будівництво та цивільна інженерія», результати відображені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Результати дослідження за методикою Клімова Є.О. «Визначення типу майбутньої професії»

№	Респондент	Вік	Напрявлення в якому навчається респондент	Найнижчий показник в категорії:	Найвищий показник в категорії:
1	Анастасія Д.	18	Гуманітарні науки	З	Л
2	Ольга М.	18	Гуманітарні науки	П	Л
3	Данило Т.	18	Гуманітарні науки	П	Л
4	Олександра Б.	18	Гуманітарні науки	Т	М
5	Максим С.	18	Гуманітарні науки	З	Л
6	Ольга Б.	19	Гуманітарні науки	Т	Л
7	Віра С.	20	Гуманітарні науки	З	Л
8	Владислава Б.	19	Гуманітарні науки	З	М

Продовж. табл. 2.1

9	Марія К.	19	Гуманітарні науки	З	Л
10	Анастасія З.	19	Гуманітарні науки	Т	П
11	Юлія Р.	20	Гуманітарні науки	Т	Л
12	Аліна С.	19	Гуманітарні науки	П	Л
13	Анастасія Р.	19	Гуманітарні науки	Т	Л
14	Віталій А.	22	Гуманітарні науки	З	П
15	Анна М.	19	Гуманітарні науки	М	Л
16	Олександр В.	18	Технічні науки	Л	М
17	Владислав К.	19	Технічні науки	Л	Т
18	Володимир С.	18	Технічні науки	Л	З
19	Євген В.	18	Технічні науки	П	М
20	Богдан Л.	20	Технічні науки	Л	Т
21	Ілля І.	18	Технічні науки	Л	Т
22	Олексій С.	18	Технічні науки	Л	Т
23	Віктор Г.	18	Технічні науки	Л	Т
24	Владислав П.	18	Технічні науки	П	Т
25	Михайло С.	17	Технічні науки	П	З
26	Назар А.	19	Технічні науки	Ч	Т
27	Дмитро К.	18	Технічні науки	Ч	М
28	Володимир Г.	18	Технічні науки	М	З
29	Сергій К.	17	Технічні науки	П	Т
30	Максим К.	18	Технічні науки	П	М

Виявлення професійних якостей та схильності до певних видів діяльності здобувачів вищої освіти спеціальностей «Психологія» та «Будівництво та цивільна інженерія» в процентному співвідношенні представлено на рис. 2.1.

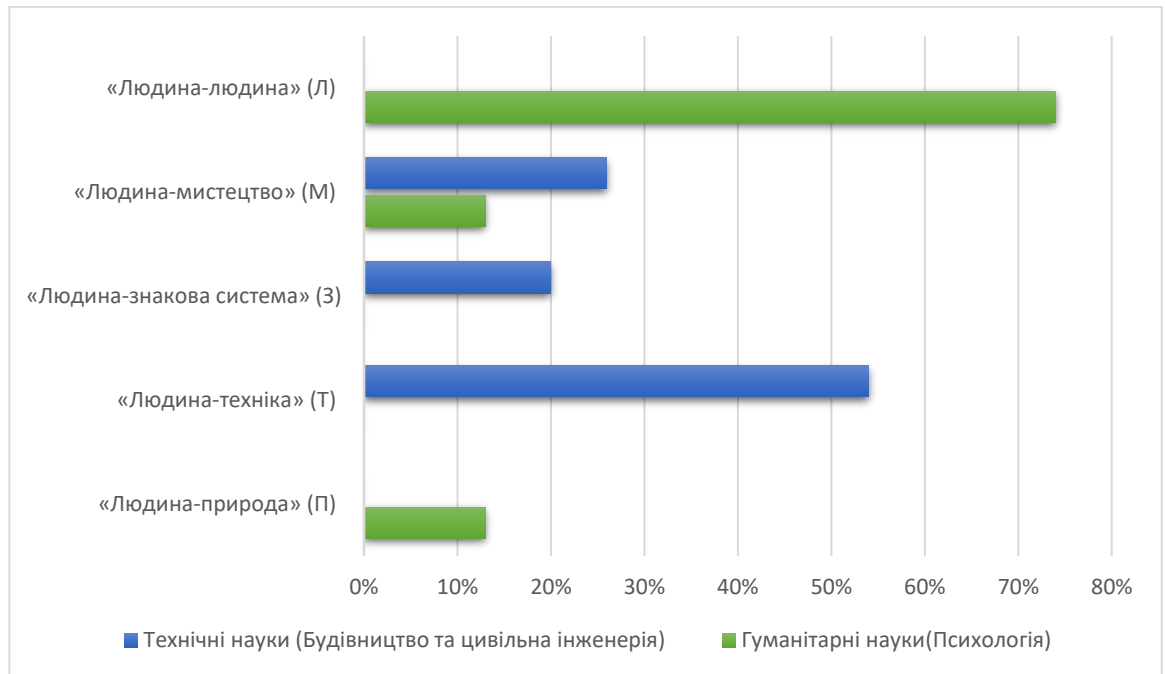

Рис. 2.1. Гистограма результатів визначення типу професії за методикою Клімова Є. О. «Визначення типу майбутньої професії»

За результатами методики було отримано наступні дані. Прослідковується тенденція раціонального вибору здобувачами вищої освіти свого напрямлення, майже в кожного респондента обрана спеціальність корелює з інтересами та здібностями.

Здобувачі вищої освіти, молодших курсів, гуманітарних наук показали такі результати: 74% показали найвищі результати в категорії «Людина-Людина», що повністю співпадає з обраною сферою навчання здобувачів вищої освіти гуманітарних наук, а саме, сферою психології, 26%, тобто 4 респондента з 15 показали найвищі результати по дотичних категоріях до своєї обраної професії, це категорії: «Людина-Природа» та : «Людина-Мистецтво». Опитувані мають нахил до гуманітарного напрямлення, але, виражена зацікавленість чимось одним слабо простежується, це може вказувати на стан пошуку себе.

Респонденти з напрямку «Психологія» визначили для себе категорії «Людина-Людина», «Людина-Мистецтво» та «Людина-Природа» за методикою Клімова Є. О. «Визначення типу майбутньої професії».

«Людина-Людина» вказує на те, що здобувач вищої освіти має високу емпатію, інтерес до спілкування з іншими людьми, здатність співпереживати та допомагати іншим.

«Людина-Мистецтво» вказує на творчу та художню складову здобувача вищої освіти, здатність до самовираження та творчої діяльності.

«Людина-Природа» вказує на інтерес до природних процесів та навколишнього середовища, здатність до спостереження та аналізу природи.

Таким чином, високі показники в цих категоріях, вказують на те, що здобувачі вищої освіти молодших курсів можуть бути успішними в професіях, що вимагають спілкування з людьми, творчого підходу або дослідницького мислення.

Здобувачі вищої освіти, молодших курсів, технічних наук, спеціальності «Будівництво та цивільна інженерія» показали такі результати: 26% найвищі показники в категорії «Людина-мистецтво», 53% в категорії «Людина-техніка» та 20% в категорії «Людина-знакова система». Результати вказують на те що здобувачі вищої освіти мають нахил до технічного та мистецького напрямлення, мають творчий потенціал в поєднанні з точними науками, що корелює з обраною сферою навчання, а саме з обраним напрямом підготовки «Будівництво та цивільна інженерія».

Люди з високими показниками в категоріях «Людина-мистецтво», «Людина-техніка» та «Людина-знакова система» за методикою Клімова Є. О. «Визначення типу майбутньої професії» характеризуються наступним чином:

«Людина-Мистецтво» вказує на творчу та художню складову здобувача вищої освіти, здатність до самовираження та творчої діяльності. Такі люди можуть бути успішні в професіях, пов'язаних з мистецтвом, дизайном, культурою.

«Людина-Техніка» вказує на здатність до технічного мислення та роботи з технікою. Здобувачі вищої освіти, молодших курсів, технічних наук з високими показниками даної категорії можуть бути успішні в професіях, пов'язаних з інженерією, програмуванням, розробкою технічних пристроїв та систем.

«Людина-Знакова система» вказує на здатність до аналізу та роботи зі знаковими системами, такими як мова, символіка, логіка тощо.

Отже, дослідження показало тенденцію високої відповідності інтересів та здібностей з обраною сферою навчання, проте, є здобувачі вищої освіти які знаходяться в стані пошуку себе та свого покликання.

Більшої конкретики покажуть результати наступної методики, а саме, опитувальника професійних схильностей Йовайши Л. .

Згідно з результатами дослідження за опитувальником професійних схильностей Йовайши Л. було отримано данні, щодо професійних якостей та схильності до певних видів діяльності здобувачів вищої освіти спеціальностей «Психологія» та «Будівництво та цивільна інженерія», порівняльні результати відображено в процентному співвідношенні та представлено на рис. 2.2 (здобувачі вищої освіти спеціальності «Психологія»), рис. 2.3 (здобувачі вищої освіти спеціальності «Будівництво та цивільна інженерія»).

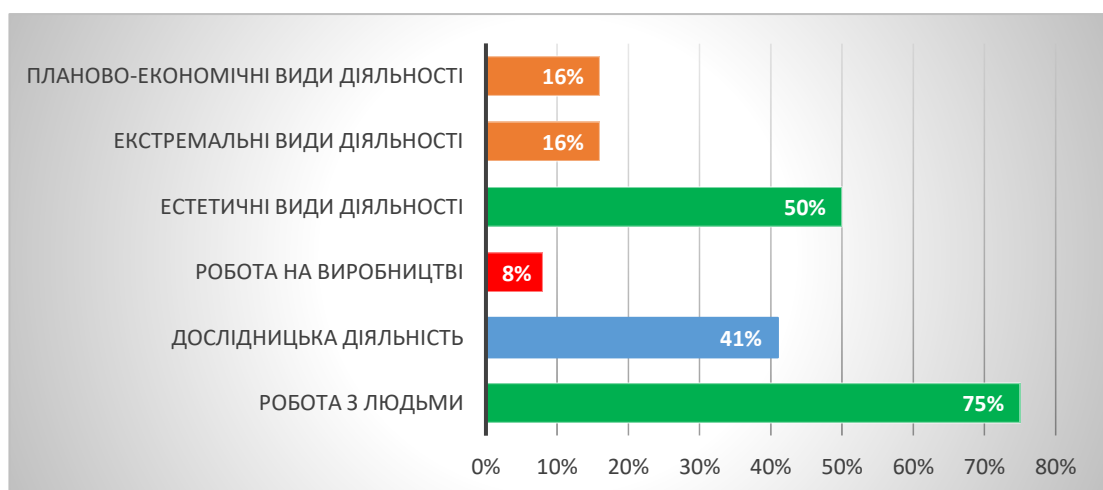

Рис. 2.2. Гістограма результатів визначення типу професії за опитувальником професійних схильностей Йовайши Л. (здобувачі вищої освіти спеціальності «Психологія»)

Гістограма показує, що здобувачі вищої освіти напрямку «Психологія», в більшості мають нахил до роботи з людьми, нахил до роботи в сфері «людина» може свідчити про те, що здобувач вищої освіти має професійні або особисті цілі, пов'язані з допомогою іншим людям, таким як робота саме в сфері психології, в громадській організації, медичній сфері.

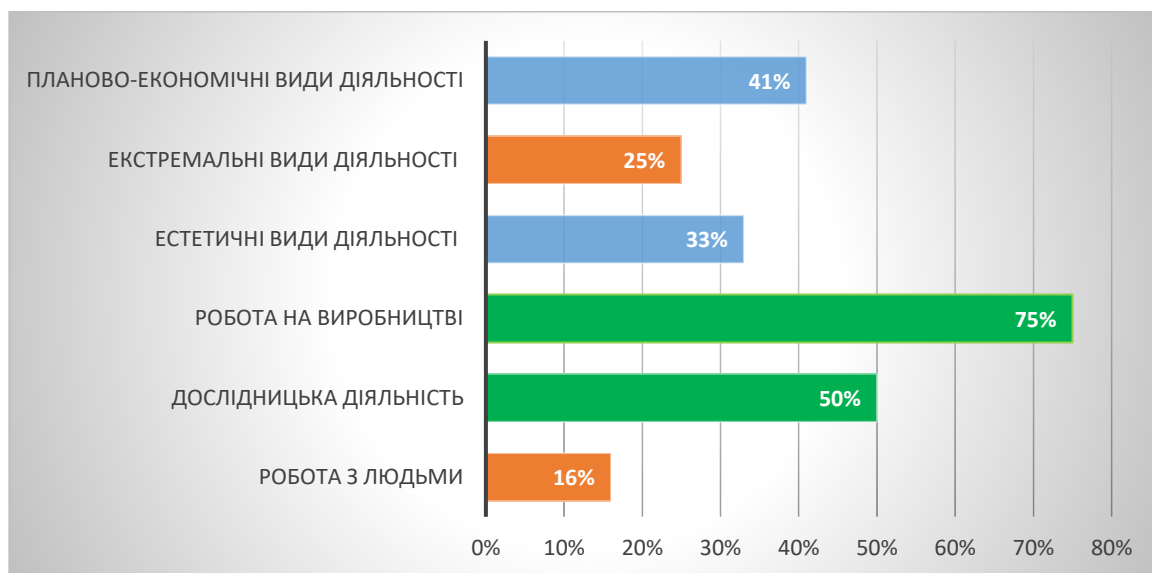

Рис. 2.3. Гістограма результатів визначення типу професії за опитувальника професійних схильностей Йовайши Л. (здобувачі вищої освіти спеціальності «Будівництво та цивільна інженерія»)

Рис. 2.3 показує, що здобувачі вищої освіти спеціальності «Будівництво та цивільна інженерія» в більшості мають нахил до роботи на виробництві, що вказує на високий інтерес до техніки, хист працювати з інструментами та технікою, здобувачі вищої освіти даного напрямку однозначно мають технічне мислення. Однак, важливо враховувати індивідуальні особливості кожної людини.

Наступний метод дослідження психологічних особливостей професійної спрямованості, це методика в модифікації Філімонової О. Г. «Карта інтересів» – за допомогою методики визначено особисті інтереси та професійні напрямки здобувачів вищої освіти спеціальностей «Психологія» та «Будівництво та цивільна інженерія».

Порівняльні результати відображено в комбінованій гістограмі в вигляді прогресійних та регресійних ліній (див. рис. 2.4).

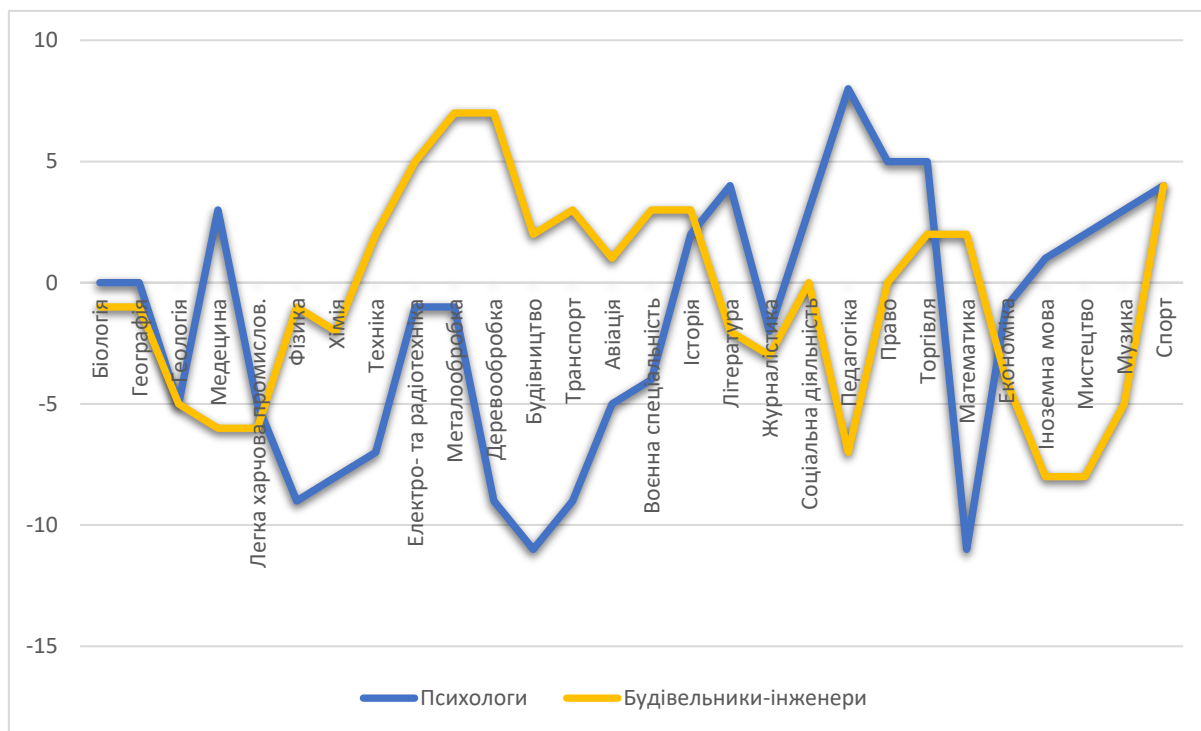

Рис. 2.4. Гістограма результатів визначення професійних інтересів за методикою Філімонової О. Г. «Карта інтересів»

Комбінована гістограма дозволяє відзначити велику різницю професійних інтересів здобувачів вищої освіти гуманітарного та технічного профілів. Прослідковуються точки зіткнення інтересів, в прогресії це: історія, торгівля та спорт, в регресії це: легка харчова промисловість, журналістика та економіка.

Загалом результати показують відносну відповідність інтересів здобувачів вищої освіти та їх обраною спеціальністю.

Наступною методикою, що була запропонована досліджуваним це методика на визначення мотивації до професійної діяльності в модифікації Реана А. . Узагальнені результати діагностики за даною методикою подано на рис. 2.5.

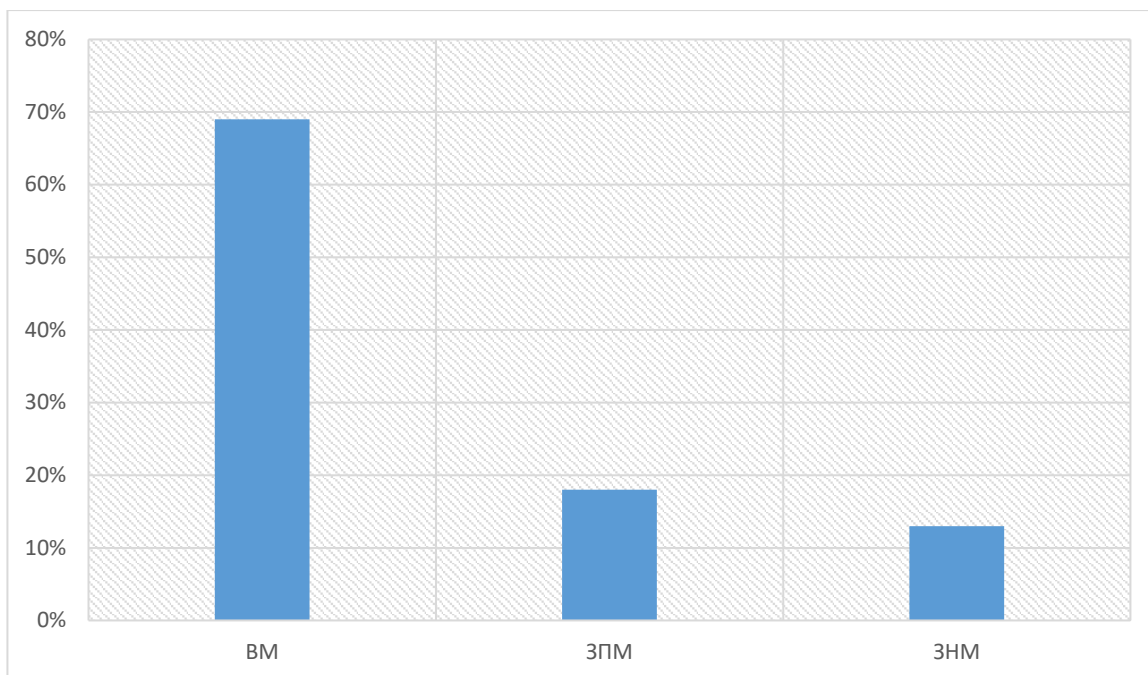

Рис. 2.4. Гістограма результатів діагностики навчальної мотивації студентів (Реан А. О., Якунін В. О.)

Отримані результати вказують на те, що у більшості респондентів (69%) переважає внутрішня мотивація. У 18% досліджуваних було виявлено зовнішня позитивна мотивація. У 13% респондентів переважає зовнішня негативна мотивація..

Більшість опитаних відчують внутрішню мотивацію, що стимулює їх до професійної діяльності, яка полягає в задоволенні від процесу роботи, задоволенні від результатів та самореалізації. Окремі респонденти заявляють, що їх стимулює зовнішня мотивація, така як соціальний статус, кар'єрне зростання та задоволення від поваги інших. Дуже мало опитаних відчують негативну зовнішню мотивацію, що полягає в прагненні уникнути неприємностей, стресу, покарання або критики.

Аналіз отриманих результатів свідчить про те, що переважна більшість респондентів задоволена своєю обраною професією. Здобувачі вищої освіти в основному вибирають оптимальні комплекси з підтримкою внутрішньої мотивації. Загальний аналіз результатів свідчить про те, що здобувачі вищої освіти молодших курсів головним чином мотивовані самим процесом навчання, а не зовнішніми факторами. Вони відчують задоволення від

професійної діяльності і розглядають її як цінність у самій собі, а не як засіб досягнення інших цілей.

2.4. Практичні рекомендації щодо підвищення рівня професійного самовизначення та професійної спрямованості здобувачів вищої освіти молодших курсів

Відсутність визначеності професійних планів на першому та другому курсах може бути пов'язана з декількома факторами.

По-перше, на цьому етапі життя здобувачі вищої освіти зазвичай знаходяться в пошуках свого місця в житті, і це може стати перешкодою для того, щоб вони могли точно визначити свої професійні плани.

По-друге, юнаки можуть зазнавати тиску від оточуючих, включаючи родину, друзів та викладачів, щоб вони зробили швидкий вибір щодо своєї майбутньої професії.

По-третє, юнаки можуть не мати достатньої інформації про різні професійні можливості та ринок праці, щоб зробити свідомий вибір професії.

По-четверте, деякі особистості можуть знаходитись у процесі розвитку своїх інтересів та здібностей, і це може впливати на їх вибір професії.

Тому, важливо дати здобувачам вищої освіти молодших курсів час та підтримку, щоб вони могли зробити свідомий вибір професії, враховуючи свої інтереси, здібності, цінності та можливості.

Тренінг професійної спрямованості - це комплекс навчальних занять та вправ, які допомагають учасникам визначитися зі своїми професійними інтересами та цілями, зрозуміти вимоги ринку праці та професійні перспективи, а також підготувати їх до здійснення свого професійного плану.

Структура соціально-психологічного тренінгу представлена у табл. 2.2.

Програма соціально-психологічного тренінгу щодо підвищення рівня професійного самовизначення та професійної спрямованості здобувачів вищої освіти молодших курсів

Таблиця 2.2

Структура тренінгової роботи

Зміст	Орієнтовна тривалість, хв.
ВСТУПНА ФАЗА	70
Вправа 1. Знайомство та обговорення теми зустрічі	30
Вправа 2. «Суперзнайомі»	40
ФАЗА КОНТАКТУ	35
Вправа 3. «Знайди відмінність»	20
Вправа 4. «Помінятися місцями»	15
ФАЗА ЛАБІЛІЗАЦІЇ	15
Вправа 5. Психогімнастика	15
ФАЗА НАВЧАННЯ	3 години
Вправа 6. «Виявлення конструктів і цінностей»	60
Перерва на каву	20
Теоретична частина «Чому важливо бути професійно визначеним»	15
Вправа 7. «SWOT-аналіз»	50
Вправа 8. «Мій ідеальний день роботи»	40
ФАЗА ЗАВЕРШЕННЯ	15
Вправа 9. Рефлексія	15

План заняття:

1. Привітання.
2. Установка правил.
3. Знайомство.
4. Теоретична частина.
5. Практична частина.
6. Заклучна частина.
7. Зворотна частина.

Тренінг проводиться протягом п'яти годин з групою наповнюваністю 30 осіб. Група підбирається зі складу здобувачів вищої освіти з метою підвищення рівня професійного самовизначення та професійної спрямованості.

Приміщення, обладнання та матеріали:

- 1) аудиторія розрахована на 30 осіб з простором, який дозволяє застосування активних дій;
- 2) стільці за кількістю учасників;
- 3) парти\столи за кількістю тренінгових мікрогруп (2-3);
- 4) простір для перерви на каву (стіл, кавова машина, кава, одноразові стаканчики, палочки для перемішування цукру, цукор, вершки, печиво, сміттєвий контейнер)
- 5) олівці та гумки;
- 6) паперові листи А4 (35 шт.);

Цілі тренінгу:

1. Запустити процес самоусвідомлення учасників щодо їх професійних інтересів, потреб та цілей.
2. Допомогти розуміти вимоги ринку праці та професійні перспективи, що дозволить учасникам зробити свідомий вибір професії.
3. Збільшити свої професійні знання та навички, що забезпечить учасникам кращі можливості для досягнення професійних цілей.
4. Допомогти учасникам розвивати ключові навички, такі як комунікація, лідерство, управління часом та інші, які є важливими для успішної кар'єри.
5. Забезпечити учасникам підтримку під час здійснення їх професійного плану.

Завдання тренінгу:

1. Аналіз особистих і професійних потреб та бажань.
2. Дослідження можливих професійних напрямків.
3. Визначення своїх найсильніших сторін та переваг.
4. Прийняття рішення та планування дій.
5. Розвиток навичок та компетенцій.

Структура соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на профілактику та корекцію щодо підвищення рівня професійного самовизначення та професійної спрямованості здобувачів вищої освіти молодших курсів.

Ведуча: Доброго дня, мене звать Ганна, сьогодні ми розпочинаємо тренінг з підвищення рівня професійного самовизначення. Якщо ви вирішили прийняти участь в цьому тренінгу, ви зробили важливий крок на шляху до свого особистого розвитку. За допомогою цього тренінгу ви зможете зрозуміти свої цінності, потреби та переконання, що дозволить вам бути більш самостійним і впевненим у своїх рішеннях.

Давайте розпочнемо з встановлення правил всередині нашої тренінгової групи. Встановлення правил в тренінговій групі є дуже важливим етапом, оскільки спільно створені правила допомагають створити безпечну та сприятливу атмосферу для всіх учасників. Такі правила можуть бути корисними для:

1. Забезпечення безпеки та комфорту. Правила можуть включати, наприклад, заборону образ, наруги або дискримінації, та вимагати поваги до інших учасників. Це допоможе створити сприятливу атмосферу, в якій кожен може відчувати себе комфортно та захищено.

2. Забезпечення ефективності тренінгу. Правила можуть регулювати час, порядок виступів, теми, що допоможуть забезпечити ефективний розподіл часу та зберегти інтерес до процесу.

3. Дотримання конфіденційності. Правила можуть включати вимогу до того, щоб учасники тримали конфіденційність стосовно інформації, яку вони отримали про інших учасників під час тренінгу.

4. Створення ясності та узгодженості. Правила можуть встановлювати ясні та зрозумілі очікування та регулювати, що можна та не можна робити під час тренінгу. Це допоможе уникнути плутанини та конфліктів між учасниками.

(Процес обговорення та встановлення правил тренінгової групи)

Ведуча: Тож, правила встановлено, можемо продовжувати, давайте розпочнемо зі знайомства та з роздумів над тим, що професійне самовизначення означає для кожного з нас.

Вправа 1. Знайомство та обговорення теми зустрічі.

Мета: познайомитись та визначити для себе важливість теми.

Час: 30 хв.

Хід вправи: Кожен учасник по черзі називає своє ім'я та висловлює свої роздуми про те, що професійне самовизначення означає конкретно для нього.

Ведуча: Дякую всім учасникам за активну участь в обговоренні теми. Було дуже цікаво почути різні точки зору та думки кожного з вас. Ваші думки та ідеї були дуже корисні та допомогли нам всім розширити свій кругозір та поглянути на тему з різних кутів. Пропоную продовжити знайомство та спілкування.

Вправа 2. «Суперзнайомі» [26]

Мета: познайомитися між собою та взаємодіяти з тими, з ким вони колись зустрічалися, але не спілкувалися або не розмовляли давно.

Час: 40 хв.

Хід вправи: Ваша задача пройти по кімнаті та знайти людину, з якою ви колись зустрічали, але з якою не розмовляли або з ким не спілкувалися давно.

Після того, як ви знайшли своїх "суперзнайомих", підійдіть до них, ви можете пожартувати, обійнятися або просто поговорити. Проведіть 5-10 хвилин зі своїм "суперзнайомим" та дізнайтесь про його життя, роботу, захоплення та інтереси.

Потім ви маєте повернутися до групи та розповісти про свого "суперзнайомого". Ви можете поділитися своїми враженнями від зустрічі, про те, що ви дізналися про цю людину та що спільного у вас знайшлося.

Ведуча: Всі вже познайомились, та навіть знайшли собі нових друзів, пропоную продовжити встановлювати контакт для цього ми з вами проведемо наступні вправи.

Вправа 3: «Знайди відмінність» [26]

Мета: зняти напругу учасників

Час: 20 хв.

Хід вправи: Ви маєте знайти, знайти собі пару в якій певна частина зовнішності різко відрізняється від вашої. Такою відзнакою може бути: наявність бороди, взуття іншого кольору, якийсь стиль одягу, наявність аксесуара і т. п.

Обговорення: Хто з ким став у пару та чому.

Вправа 4. «Помінятися місцями» [26]

Мета: зняття напруги і хвилювання учнів, можливість упізнати додаткову інформацію один про одного, створення позитивного настрою.

Час: 15 хвилин

Хід вправи: Забирається один стілець і я як ведуча буду говорити: «Поміняйтесь місцями ті, хто (чи у кого)...», я назву будь-який варіант або ознаку, яка підійде до більшості учасників. Всі, у кого є, назване, міняються місцями, не домовляючись один з одним. Той, хто залишився без стільця, стає ведучим і все повторюється, але варіанти або ознаки не повинні повторюватися.

Обговорення: Хто, що про кого запам'ятав, хто хотів би, щоб розповіли інші, що про нього запам'ятали і т. д.

Вправа 5. Психогімнастика [55]

Мета: Поліпшити настрій, підвищити невимушеність поведінки членів групи, скоротити дистанцію у спілкуванні.

Час: 15 хвилин.

Хід вправи: Учасники групи стоять у двох шеренгах, повернувшись обличчям в одну сторону. Тренер встає біля одного з кінців шеренги. «Всі завдання потрібно виконувати мовчки. Треба прагнути виконати кожне завдання якнайшвидше й у той же час якомога точніше.

Завдання перше: треба розташуватися в шерензі так, щоб на початку шеренги стояв найвищий з учасників, а на протилежному кінці шеренги – той, у кого найменший зріст». Після того як завдання виконане, можна запропонувати учасникам взаємно перевірити точність виконання завдання.

Завдання друге: на початку шеренги поставити людину із найтемнішим волоссям, на протилежному кінці шеренги – з найсвітлішим волоссям; на початку шеренги поставити людину із найбільш темними очима, наприкінці – з найяснішими; початок шеренги – це 1 січня, кінець – 31-е грудня. Треба розташуватися за датами (без урахування року) народження.

Обговорення: поділіться своїми емоціями та відчуттями.

Ведуча: Ми завершили знайомство та переходимо до розгляду нашої теми та вправ для підвищення рівня професійної самовизначеності. Перед тим, як перейти до наступного етапу, я хотіла би ще раз підкреслити важливість нашого тренінгу та те, що кожен з вас тут є з поважної мети - підвищити свій рівень професійної самовизначеності та розвинути свої навички та проаналізувати власну професійну спрямованість.

Крім того, ми будемо проводити вправи, які допоможуть вам розвинути ваші навички та дати можливість застосувати отримані знання у практиці.

Якщо виникнуть будь-які запитання чи потреба у допомозі, будь ласка, не соромтеся звернутися до мене. Разом ми зможемо досягти більшого ефекту від нашого тренінгу.

Вправа 6. «Виявлення конструктів і цінностей» [26]

Мета: виявити свої конструкти та цінності, більш ясно зрозуміти свої мотивації та цілі, і побачити, як застосовувати свої цінності для досягнення успіху

Час: 90 хвилин.

Хід вправи: Ваша задача зробити списки людей, які ви вважаєте успішними, та визначити, чому ви їх обрали.

Наступний крок, обговорити свої списки та визначити спільні риси між цими людьми.

На основі цих спільних рис визначіть конструкти та цінності, які ви пов'язують з успішністю.

Створіть список власних цінностей та порівняйте їх зі списком конструктів і цінностей, які ви визначили в кроці 3.

Останній крок, обговорити, як власні цінності відображають ці конструкти та цінності, та як ви можете застосовувати це знання для досягнення своїх особистих та професійних цілей.

Перерва на каву 20 хв

Ведуча: А зараз, трішечки теоретичної частини. Що ж таке професійне самовизначення та чому важливо професійно самовизначитись?

Професійне самовизначення - це процес визначення своїх професійних цілей, інтересів, потреб та здібностей, який допомагає людині знайти роботу, яка відповідає її потребам і задовольняє її вимоги.

Основні причини, чому важливо професійно самовизначитися, такі:

- Допомога у виборі кар'єрного шляху: Професійне самовизначення допомагає людині зрозуміти, який кар'єрний шлях є найбільш відповідним її здібностям, потребам та інтересам. Це допомагає уникнути вибору роботи, яка не приносить задоволення або не відповідає очікуванням.
- Підвищення продуктивності та задоволення від роботи: Якщо людина виконує роботу, яка відповідає її здібностям та інтересам, вона буде більш задоволена і продуктивна. Це, в свою чергу, позитивно відображається на її результативності та кар'єрному зрості.

- Покращення ментального здоров'я: Відчуття розчарування та незадоволення від роботи може призвести до стресу та інших проблем ментального здоров'я. Професійне самовизначення допомагає уникнути таких проблем та забезпечує позитивні емоції від роботи.

- Розвиток навичок та компетенцій: Якщо людина виконує роботу, яка відповідає її здібностям та інтересам, вона більш ймовірно зможе розвивати свої навички та компетенції. Це допомагає збільшити її конкурентну перевагу на ринку праці.

Отже, ще раз підкресливши важливість професійного самовизначення продовжимо практично закріплювати набуті знання.

Вправа 7. «SWOT-аналіз» [55]

Мета: визначення своїх сильних та слабких сторін, а також можливостей та загроз, що можуть виникнути в процесі професійного розвитку.

Матеріали: листи А4, звичайні олівці та гумки.

Час: 50 хв.

Хід роботи: Формулювання мети аналізу: визначення основних питань, на які має відповісти аналіз, наприклад, "Які мої сильні та слабкі сторони в професійній діяльності?" або "Які можливості та загрози існують на ринку праці для моєї професії?" Формулювання SWOT-складових: сильні сторони, слабкі сторони, можливості та загрози. Аналіз кожної складової: учасники оцінюють свої сильні та слабкі сторони, можливості та загрози, що можуть вплинути на їх професійний розвиток. Для цього можна скористатися SWOT-матрицею. Вона складається з чотирьох квадрантів, кожен з яких відображає одну зі складових SWOT-аналізу: сильні сторони (Strengths), слабкі сторони (Weaknesses), можливості (Opportunities) та загрози (Threats). Формулювання стратегій: на основі отриманих результатів учасники формулюють стратегії, які допоможуть їм вирішувати проблеми та використовувати можливості для професійного розвитку. Під час та після моделювання підтримувати обговорення роботи.

Вправа 8. «Мій ідеальний день роботи» [55]

Мета: з'ясувати, які професії можуть відповідати інтересам та потребам. Вправа допомагає виявити, які завдання та види діяльності були б найбільш задоволенні та стимулюючі для учасників.

Час: 40 хв

Хід вправи: Уявлення ідеального дня роботи: уявіть собі, як ви проводите ідеальний день на роботі, починаючи зі свого приходу на роботу до моменту, коли ви закінчуєте робочий день. Ви можете описати, які завдання ви виконуєте, з ким спілкуєтеся, які навички використовуєте та які результати досягаєте.

Обговорення результатів: учасники обговорюють свої ідеальні дні роботи та намагаються знайти спільні риси. Вони можуть обговорювати, які навички та здібності необхідні для виконання таких робіт, а також які професії можуть бути найбільш відповідними для учасників на основі їхніх інтересів та потреб.

Формулювання подальших кроків: на основі результатів вправи, учасники можуть сформулювати подальші кроки, щоб досягти своєї мети в професійному розвитку.

Ведуча: На цьому ми закінчуємо наш тренінг, дякую всім за активну участь, слід зазначити, що це був важливий крок для покращення вашої кар'єри. Ми сподіваємось, що професійний тренінг допоміг розвинути навички, які потрібні для досягнення успіху у вибраній сфері діяльності. Пропоную вам прорефлексувати нашу роботу, та розповісти про свої враження, та те, що ви сьогодні почерпнули.

Вправа 9. Рефлексія [26]

Мета: оцінка та аналіз власного досвіду, який допомагає зрозуміти, як ми можемо покращити свою роботу та досягти більшого успіху. Цей процес може бути корисним для розвитку як професійних, так і особистих навичок.

Запитання які можуть бути використані при рефлексії:

Які були мої основні цілі на початку процесу?

Які результати я отримав(ла)?

Які навички або знання я здобув(ла) в ході процесу?

Як я використовую свої нові знання та навички у своїй роботі або житті?

Які були мої найбільші успіхи в ході процесу?

Які були мої найбільші виклики в ході процесу?

Як я можу використовувати цей досвід для покращення своєї роботи або життя в майбутньому?

Відповіді на ці запитання допоможуть вам зрозуміти, які знання та навички ви здобули в ході процесу, як ви можете застосувати їх у своїй роботі або житті, які успіхи ви досягли та які виклики виникали під час процесу. Ці відповіді можуть допомогти вам зробити висновки про те, що було корисним та ефективним, а що потребує покращення. Далі, ви можете поставити перед собою мету для майбутнього та скласти план дій, який допоможе вам досягти цієї мети.

Отже, цілі тренінгової роботи досягнуто поставленні завдання виконано.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У даній роботі було проведено емпіричне дослідження для вивчення питання психологічних особливостей професійної спрямованості особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів, Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, спеціальностей «Психологія» та «Будівництво та інженерія».

Емпіричне дослідження проводилося за допомогою таких методик: (Методика Клімова Є. О. «Визначення типу майбутньої професії», Опитувальник професійних схильностей Йовайші Л., «Карта інтересів» модифікація Філімонової О. Г., Мотивація професійної діяльності (методика Замір К. в модифікації Реана А.).

За допомогою обраних методик були вирішені наступні завдання під час дослідження: виявлено психологічні особливості професійної спрямованості, рівень професійного самовизначення, продіагностовано кореляцію професійної спрямованості та обраного фаху навчання особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів за допомогою психодіагностичних методів та методик.

В результаті діагностики кореляції професійної спрямованості та обраного фаху навчання особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів спеціальностей «Психологія» та «Будівництво та інженерія» встановлено, що переважна більшість здобувачів вищої освіти мають збіги зі своїми психологічними особливостями професійної спрямованості та обраним фахом проте в деяких респондентів виявлений стан пошуку себе.

Здобувачі фаху «Психологія» у відсотковому співвідношенні набрали максимальний відсоток (74%) в категорії «Людина-людина», що повністю співпадає з обраним профілем. Здобувачі фаху «Будівництво та інженерія» у відсотковому співвідношенні набрали максимальний відсоток (54%) в категорії «Людина-техніка», що повністю з обраним профілем.

Проте деякі респонденти показали високі результати в категоріях які частково або повністю не співпадають з обраним фахом, це вказує, що здобувачі вищої освіти знаходяться в пошуку себе та потребують зміни профілю або повторного резюмування своїх здібностей та компетенцій.

З'явилася обґрунтована необхідність в проведенні тренінгової роботи щодо підвищення рівня професійного самовизначення та професійної спрямованості для здобувачів вищої освіти.

У тренінговій роботі щодо підвищення рівня професійного самовизначення та професійної спрямованості для здобувачів вищої освіти за допомогою тренінгових вправ, теоретичного заняття та рефлексії виконано наступні завдання:

1. Проаналізовані особисті професійні проблеми та бажання, учасники зрозуміли, які цінності, інтереси та потреби вони мають.
2. Розглянуті можливі професійні напрямки.
3. Визначені найсильніші сторони та переваги кожного учасника, здібності та навички, які можуть бути корисними для роботи в певній професії.
4. Розпочатий розвиток необхідних навичок та компетенцій для працевлаштування в певній області.
5. Оцінений прогрес та складений план дій в залежності від показаних результатів та нових відкриттів.

Важливість проведення тренінгу щодо підвищення рівня професійного самовизначення та професійної спрямованості для здобувачів вищої освіти полягає у допомозі учасникам краще розуміти себе, свої цінності, інтереси та мету, а також у наданні інструментів та методів для прийняття осмислених рішень щодо своєї професійної кар'єри.

ВИСНОВКИ

Дана робота присвячена вивченню психологічних особливостей професійної спрямованості особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів. Проведене теоретичне та експериментальне дослідження, яке дозволяє зробити наступні висновки:

1. Вивчивши теоретико-методологічні засади дослідження проблеми професійної спрямованості особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів, можна означити, що часто здобувачі освіти молодших курсів вибирають професію під впливом зовнішніх факторів, таких як соціальний статус, очікування батьків, популярність професії тощо. Це може призводити до того, що абітурієнти не мають справжнього інтересу до обраної професії і в подальшому відчують незадоволення і недостатню мотивацію. Процес здобуття вищої освіти може сприяти розвитку самоідентифікації у здобувачів вищої освіти. Вони можуть збагачувати своє розуміння себе, своїх цінностей, інтересів та цілей, що може впливати професійні вибори та спрямованість. Загалом, психологічні особливості професійної спрямованості здобувачів вищої освіти молодших курсів свідчать про необхідність збалансованого підходу до вибору професії, що враховує їхні індивідуальні потреби, інтереси та реалії ринку праці.

2. Надано соціально-психологічну характеристику професійній спрямованості особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів. У процесі здобуття вищої освіти здобувачі молодших курсів зазнають впливу різноманітних факторів, які визначають їх професійну спрямованість. Це соціальні стереотипи, внутрішні мотиви, експериментування та самовизначення. Важливо розуміти, що професійні вибори здобувачів вищої освіти не завжди відповідають очікуванням, але це може бути частиною процесу самовизначення та саморозвитку. Крім того, надання підтримки та належної психологічної та професійної допомоги здобувачам вищої освіти є важливим елементом успішного вирішення питань, пов'язаних з професійною

спрямованістю. Кожна особистість має свій унікальний шлях, і процес здобуття вищої освіти допомагає юнакам розвивати свої навички, знання та розуміння себе, що створює основу для їхнього майбутнього успіху у професійній сфері.

3. У результаті проведення констатувального експерименту дослідження психологічних особливостей професійної спрямованості особистості здобувачів вищої освіти молодших курсів виявлено, що у здобувачів вищої освіти спеціальності "Психологія" присутня висока емпатія та інтерес до спілкування з іншими людьми, що вказує на потенціал для роботи в сфері психології та допомоги іншим. Здобувачі вищої освіти спеціальності "Будівництво та цивільна інженерія" проявляють нахил до роботи з технікою та мають творчий потенціал, що відповідає їх обраній спеціальності.

Дослідження за методикою "Карта інтересів" виявило різницю між гуманітарними та технічними профілями. Але виявилось, що існує точка зіткнення інтересів, такі як історія, торгівля та спорт, що можуть викликати змішані професійні нахили.

У більшості респондентів (69%) спостерігається внутрішня мотивація, яка стимулює їх до професійної діяльності через задоволення від процесу роботи та самореалізацію. Зовнішня позитивна мотивація присутня у 18% опитаних, а зовнішня негативна мотивація у 13% опитаних.

Висновок з проведеного дослідження полягає в тому, що переважна більшість респондентів задоволена своєю обраною професією, що свідчить про раціональний вибір здобувачами вищої освіти свого напрямку навчання відповідно до їхніх інтересів та здібностей.

4. Розроблено практичні рекомендації щодо підвищення рівня професійного самовизначення та професійної спрямованості для здобувачів вищої освіти. Тренінг для підвищеного самовизначення став важливим і корисним інструментом для здобувачів вищої освіти молодших курсів, які вагаються щодо свого вибору професії та майбутньої кар'єри. Цей тренінг

надає можливість студентам зосередитись на своїх інтересах, цінностях, потребах та здібностях, щоб краще розуміти себе і свої професійні пріоритети.

Тренінг надав можливість виявити нові можливості та переглянути стандартні стереотипи про професії, можливість відкрити для себе нові галузі та напрями, які раніше не розглядали. Розроблений тренінг надав структуровану рамку та інструменти для вирішення завдання, що допомагає знизити стрес та збільшити самовпевненість, допоміг розвинути навички аналізу, критичного мислення та прийняття обґрунтованих рішень.

Таким чином, мета дослідження досягнута, завдання виконано, результати дослідження підтверджують мету і завдання дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрусяк І.І. Професійна спрямованість як один з факторів успіху в майбутній професії / І.І. Андрусяк // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. - 2018. - №150. - С. 19-22.
2. Бойко І. Г. Фактори, що впливають на рішення молоді про зміну професії / І. Г. Бойко // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. - 2015. - № 78. - С. 108-112.
3. Бондар І.М. Психологічний аспект професійної спрямованості майбутніх менеджерів / І.М. Бондар // Наукові записки кафедри психології. – Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – Том 1. – С. 87-92.
4. Бондар В. І. Формування професійної підготовки майбутніх фахівців вищих навчальних закладів: теорія і практика / В. І. Бондар. - К. : Київський університет, 2016. – С. 253.
5. Бондарева, Н. О. (2016). Самовизначення особистості як складова її готовності до професійної діяльності. Вісник Прикарпатського університету. Серія "Педагогіка", 2016. - (41), 7-11 – С. 32-52.
6. Бохонкова Ю.О. Психолого-педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи: монографія / Ю.О. Бохонкова. - Сєверодонецьк: Видавництво СНУ ім. Даля, 2015. - 244 с.
7. Бутенко, І.М. Особливості формування ціннісних орієнтацій у студентів-психологів / І.М. Бутенко // Наукові записки Кіровоградського національного технічного університету. Серія: Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 20. – С. 15-19.
8. Васильєва І. І. Фактори, що впливають на зміну професійного профілю [Factors influencing the change of professional profile] / І. І. Васильєва // Вісник Житомирського державного технологічного університету. - 2019. - № 2 (85). - С. 130-135.

9. Вільчинський А.С., Чередніченко О.В. Формування професійної спрямованості молоді у сучасному соціумі / А.С. Вільчинський, О.В. Чередніченко // Наукові праці Національного університету харчових технологій. - 2019. - Т. 50, №2. - С. 5-11.
10. Видра О. Вікова і педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури. - 2017. - 112 с.
11. Гончарова, А. В. Психологічні аспекти розвитку творчого потенціалу студентів вищих навчальних закладів / Гончарова А. В. — К. : Видавництво "Грамота".- 2018. - С. 130-135.
12. Головка О. М. Особливості професійної реалізації випускників вищих навчальних закладів та шляхи її покращення / О. М. Головка // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. - 2016. - № 2. - С. 43-47.
13. Гриценко О.В. Психологічні аспекти професійної спрямованості майбутніх фахівців у галузі соціальної роботи / О.В. Гриценко // Вісник Черкаського університету. - 2012. - Вип. 4 (193). - С. 82-85.
14. Даниленко, В. Г. Процес самореалізації особистості: теорія і практика / В. Г. Даниленко. - К. : Логос, 2019.
15. Данилюк, І. М. Вікова психологія: Навчальний посібник / І. М. Данилюк. - К. : Видавничий дім "Слово", 2007. - 384 с.
16. Декін, В. М. Мотиваційна сфера особистості як фактор ефективної професійної діяльності / В. М. Декін. - К., 2016.
17. Демографічна та соціальна статистика / Ринок праці. 2017–2019 рр. [Електронний ресурс] // Державна служба статистики. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/rp.htm
18. Дзюбина, Н. В. Професійне самовизначення: психологічний підхід / Н. В. Дзюбина. - К. : Кондор, 2012. - 256 с.
19. Довгаль О.І. Особливості професійної спрямованості студентів педагогічного коледжу / О.І. Довгаль // Педагогіка і психологія. - 2010. - №1. - С. 17-22.

20. Завацька, Н. Характеристика вікових особливостей студентів першого курсу ВНЗ / Н. Завацька, Л. І. Тесленко // Педагогічний процес: теорія та практика. - 2016. - Вип. 3 (53). - С. 103-109.

21. Зарецька, Г. В. Професійна спрямованість майбутніх фахівців у контексті сучасних викликів: методологічний аспект // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія "Психологія". – 2012. – Вип. 1001. – С. 13–18.

22. Захарова А. М. Професійне самовизначення особистості в контексті сучасної педагогіки / А. М. Захарова // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія : Педагогічні науки. – 2010. – Вип. 30. – С. 122-130.

23. Жерніцька Л.Г. Формування професійної спрямованості майбутніх фахівців вищих навчальних закладів / Л.Г. Жерніцька // Науковий вісник Полісся. - 2016. - №1 (9). - С. 118-123.

24. Ільїн, О. Л. Професійна спрямованість особистості та вибір професії. / О. Л. Ільїн - К.: Вища школа, 1990. – С. 253 – 371.

25. Ільєнко М.В., Петренко Т.І., Радкевич І.І. "Профорієнтація: навчальний посібник". Київ: Видавництво "Центр навчальної літератури", 2019. - 240 с.

26. Коваленко І. В. Професійне самовизначення: психологічний тренінг / Коваленко І. В. — Київ: Вид-во НАУ, 2009. — 240 с.

27. Коваленко, І. Л. Психологічні аспекти адаптації студентів до умов навчання в вищому навчальному закладі / Коваленко І. Л. — К. : Вища школа. 2007. — 240 с.

28. Костенко, Н. І. Мотиваційна сфера особистості в контексті професійного самовизначення / Н. І. Костенко // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету Україна – Хмельницьк: 2011. - 84.-87.

29. Корнус А.С. Психологічні аспекти професійної спрямованості майбутніх бакалаврів соціальної роботи / А.С. Корнус // Педагогіка

формування творчої особистості у вищій і середній школі. – 2015. – Вип. 46. – С. 149-156.

30. Клімов Є.О. Тестові завдання з психології: Підручник. / Є.О.Клімов – К.: Видавничий дім «Слово», 2017. – 352 с.

31. Кравець В. М. Професійна спрямованість особистості: теорія і діагностика / Кравець В. М. — Київ: Либідь, 2009. — 296 с.

32. Лапіна І.О. Професійне становлення майбутніх фахівців з психології в умовах вищої школи / І.О. Лапіна // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. - 2019. - Т. 1(47). - С. 36-39.

33. Левчук Н. Психологія професійної діяльності / Н. Левчук. - Київ: КНЕУ, 2017. - 300 с.

34. Лисенко, В. І. Психологічні особливості молодіжної аудиторії / Лисенко В. І. — К. : Видавництво "Самміт-книга", 2017.

35. Макаренко Н.С. Психологічні аспекти формування професійної спрямованості майбутніх учителів музики / Н.С. Макаренко // Педагогіка мистецтва. – 2017. – Вип. 31. – С. 22-26.

36. Маслоу А. "Мотивація та особистість: концепція самореалізації" / А. Маслоу ; пер. з англ. О. Кириченко. - Київ : Київський університет, 1998. - 336 с

37. Матвєєва Г.А. Особистісні та професійні якості майбутніх фахівців соціальної роботи / Г.А. Матвєєва // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. - 2017. - Т. 5(73). - С. 153-157.

38. Катерина Михайльова. Професійний успіх сучасних молодих фахівців у соціологічному вимірі: монографія / Катерина Михайльова, Катерина Чучіліна. – Харків: НУА, 2018. – 75 с.

39. Охріменко З. В. Професійне консультування в системі підготовки старшокласників до професійного самовизначення / З. В. Охріменко // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали

звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2012 рік – Івано-Франківськ : НАІР, 2013. – Вип. 3. – С. 427 – 431

40. Павленко Н.Л. Професійне самовизначення молоді: психологічні особливості та методи діагностики. / Н. Л. Павленко Київ: Видавничий дім "Слово" – 2013. – Вип. 1. – С. 128.

41. Піхта Т. О. Самовизначення і самореалізація особистості як важлива умова формування професійної ідентичності / Піхта Т. О. — К. : Наукові записки [Електронний ресурс], 2018. — Том 3(73). — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_2018_3_25

42. Приходько В.М. Психологічні аспекти професійної спрямованості майбутніх викладачів іноземної мови в умовах вищого навчального закладу / В.М. Приходько // Педагогіка та психологія професійної освіти. – 2013. – Вип. 1. – С. 140-145.

43. Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу : монографія /Л. А. Гуцан, О. Л. Морін, З. В. Охріменко, О. М. Пархоменко, Л. І. Гриценко ; І. І. Ткачук , за ред. О. Л. Моріна. □ Харків: «Друкарня Мадрид», – 220 с

44. Реан А.О., Якунін В.О. Методика діагностики навчальної мотивації студентів // Психологічні науки: проблеми і досягнення: збірник наукових праць / За ред. В.Г. Шадріна. - Донецьк: Вид-во ДонНТУ, 2004. - Вип. 2(7). - С. 191-197.

45. Роджерс К. Терапія клієнта: сучасна практика, наслідки і теорія. / К. Роджерс. - Київ: К.І.С., 2005. – С. 253.

46. Сербін Ю., Карамушко О., & Костенко, Л. Психологія розвитку. Підручник. / Ю. Сербін, О. Карамушко - Київ: Центр учбової літератури, 2011.

47. Степаненко І. М. Формування громадянської компетентності студентів вищих навчальних закладів / І. М. Степаненко, Т. І. Білоус // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. - 2017. - Вип. 2 (37). - С. 191-197.

48. Філімонова О.Г. Карта інтересів: модифікований метод : навч. посіб. / О.Г. Філімонова. – К. : Центр учб. літератури, 2008. – 40 с
49. Федоренко О. В. Самореалізація як процес формування професійної компетентності майбутніх фахівців / Федоренко О. В. — Херсон : Херсонський державний університет, 2019. — Серія "Психологічні науки", випуск 2, с. 26-31.
50. Франкл В. Людина у пошуках сенсу. В. Франкл / Київ: Сфера. - 1999. - С. 9-12.
51. Ханяненко О. В. Мотиваційна сфера студентів вищих навчальних закладів: структура та особливості / Ханяненко О. В., 2014.
52. Хамітова А.В. Внутрішні та зовнішні фактори діяльності людини / А.В. Хамітова // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". - 2019. - № 8. - С. 9-12.
53. Хом'як О.М. Професійна структура та особистісні ознаки майбутніх фахівців з соціальної роботи / О.М. Хом'як // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психолого-педагогічні науки». - 2017. - Т. 1(42). - С. 140-143.
54. Холостова Е.Г. Особистісно-професійний розвиток майбутніх психологів у процесі вищої освіти / Е.Г. Холостова // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. - 2018. - Вип. 8. - С. 41-48.
55. Чернишенко О. Тренінг особистісного зростання: психологічні техніки і вправи. / О. Чернишенко Київ: Видавничий дім "Основи", 2010.
56. Щербан Т. Вікові особливості розвитку студентської молоді // Наукові записки Кіровоградського національного технічного університету. - 2015. - Т. 25. - С. 215-219.
57. Ярмак О. М. Формування професійного самовизначення майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. О.М. Ярмак / Серія: Педагогічні науки, - 2017 - 2(6), 80-84.

58. Gregory R Maio. *The Psychology of Human Values* / Gregory R Maio., 2016. – 320 с.
59. D. Clark. Average time spent with one employer for employees in selected European countries in 2021 [Электронный ресурс] / D. Clark. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.statista.com/statistics/1209552/average-time-spent-with-oneemployer-in-europe/>.
60. Feldman, R. S., & Matjasko, J. L. The role of friendship in the lives of late adolescents. *New directions for child and adolescent development*, 2005 - (107), 57-68.
61. Holland, J. L. *The psychology of vocational choice; a theory of personality types and model environments*. by: Holland, John L. Waltham, Mass., Blaisdell Pub. Co - 1966.
62. Holander, R. *Careers and vocational choice: A theory of vocational personalities and work environments*. New York: Wiley. 1971. – С. 28 -74.
63. Tracey, T. J., & Rounds, J. The multidimensional nature of person-environment fit: A cross-cultural analysis. *Journal of vocational behavior*, 2014 - 84(2), 128-142
64. Kimberly A. Gordon Biddle *Careers in Child and Adolescent Development: A Student's Guide to Working in the Field* / Kimberly A. Gordon Biddle, Aletha M. Harven. – Cynthia Hudley: Routledge, 2018. – 162 с.
65. Pascarella, E. T., & Terenzini, P. T. (1991). *How college affects students: Findings and insights from twenty years of research*. Jossey-Bass. 1991. – С 26 – 47.
66. Paul Marcus. *The Psychoanalysis of Career Choice, Job Performance and Satisfaction* / Paul Marcus., 2017. – 254 с.
67. Pekrun, R., Elliot, A. J., & Maier, M. A. Achievement goals and achievement emotions: Testing a model of their joint relations with academic performance. *Journal of Educational Psychology*, 2009 - 101(1), 115-135.
68. Parker K. Majority of workers who quit a job in 2021 cite low pay, no opportunities for advancement, feeling disrespected [Электронный ресурс] / К.

Parker, J. H. Menasce // Pew Research Center. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: www.pewresearch.org/fact-tank/2022/03/09/majority-of-workers-who-quit-a-job-in2021-cite-low-pay-no-opportunities-for-advancement-feeling-disrespected/.

69. Spencer G. Taking a career leap - 30% of UK professionals have changed jobs in the past year [Электронный ресурс] / Georgia Spencer // TopCV. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: www.topcv.co.uk/career-advice/press-2021-03-23

70. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Motivation to learn and to work: A conceptual analysis. *Educational Psychologist*. 2000 - 35(4), 197-206.

71. Jung, J. & Weiss, P. Developmental dynamics of motivation and volition in education: Theoretical considerations and practical implications. *Educational Psychology Review*, 2007 - 19(4). – P. 313-342.

ДОДАТОК А

МЕТОДИКА Є.О. КЛІМОВА «ВИЗНАЧЕННЯ ТИПУ
МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЇ»

1. Із запропонованих тверджень виберіть те, що вам підходить і позначте його
 - а) Доглядати за квітами;
 - б) Обслуговувати машини, прилади;
2. Із запропонованих тверджень виберіть те, що вам підходить і позначте його
 - а) Допомогати хворим людям, лікувати їх
 - б) Складати схеми, таблиці, програми
3. Із запропонованих тверджень виберіть те, що вам підходить і позначте його
 - а) Слідкувати за якістю книжкових
 - б) Слідкувати за станом і розвитком ілюстрацій, плакатів, художніх листівок, рослин платівок, дисків
4. Із запропонованих тверджень виберіть те, що вам підходить і позначте його
 - а) Обробляти матеріали (дерево, тканину)
 - б) Доводити товари до споживача (рекламувати, продавати).
5. Із запропонованих тверджень виберіть те, що вам підходить і позначте його
 - а) Обговорювати науково-популярні
 - б) Обговорювати художні книги, книги, статті.
6. Із запропонованих тверджень виберіть те, що вам підходить і позначте його
 - а) Вирощувати молодняк тварин будь-якої породи.
 - б) Тренувати ровесників (або молодших) у виконанні яких-небудь дій (трудових, навчальних, спортивних).
7. Із запропонованих тверджень виберіть те, що вам підходить і позначте його
 - а) Копіювати малюнки, зображення, налаштовувати музичні інструменти
 - б) Керувати будь-яким вантажним, підйомним, транспортним засобом
8. Із запропонованих тверджень виберіть те, що вам підходить і позначте його
 - а) Повідомляти, роз'яснювати людям потрібні для них відомості в довідковому бюро
 - б) Художньо оформляти виставки, вітрини, брати участь у підготовці концертів, п'єс і т.п.
9. Із запропонованих тверджень виберіть те, що вам підходить і позначте його
 - а) Ремонтувати вироби, речі (одяг, техніку), житло.

Продовження Додатку А

- б) Шукати і виправляти помилки в текстах, таблицях, малюнках.
- 10.** Із запропонованих тверджень виберіть те, що вам підходить і позначте його
- а) Лікувати тварин
- б) Виконувати розрахунки, обчислення
- 11.** Із запропонованих тверджень виберіть те, що вам підходить і позначте його
- а) Виводити нові сорти рослин.
- б) Конструювати нові види промислових виробів
- 12.** Із запропонованих тверджень виберіть те, що вам підходить і позначте його
- а) Розбирати суперечки, сварки між людьми, переконувати, роз'яснювати(перевіряти, уточнювати, заохочувати, карати. упорядковувати)
- б) Розбиратися в кресленнях, схемах, таблицях.
- 13.** Із запропонованих тверджень виберіть те, що вам підходить і позначте його
- а) Спостерігати, вивчати роботу гуртків художньої самодіяльності.
- б) Спостерігати, вивчати життя мікробів.
- 14.** Із запропонованих тверджень виберіть те, що вам підходить і позначте його
- а) Обслуговувати, налагоджувати медичні прилади та апарати.
- б) Надавати людям медичну допомогу при пораненнях, ударах, опіках і т.п.
- 15.** Із запропонованих тверджень виберіть те, що вам підходить і позначте його
- а) Складати точні описи, звіти про спостережувані явища, події, вимірювані об'єкти і ін.
- б) Художньо описувати, зображати події ,за якими спостерігаю або уявляю.
- 16.** Із запропонованих тверджень виберіть те, що вам підходить і позначте його
- а) Робити лабораторні аналізи в лікарні.
- б) Приймати, оглядати хворих, розмовляти з нами, призначати лікування базового рівня
- 17.** Із запропонованих тверджень виберіть те, що вам підходить і позначте його
- а. фарбувати або розписувати стіни приміщень, поверхню виробів
- б. здійснювати монтаж будівлі або з боку машин, приладів.
- 18.** Із запропонованих тверджень виберіть те, що вам підходить і позначте його
- а. організувати культпоходи людей в театри, музеї, на екскурсії тощо.
- б. грати на сцені, брати участь в концертах
- 19.** Із запропонованих тверджень виберіть те, що вам підходить і позначте його
- а. виготовлення по кресленнях деталей, виробів, будувати будівлі

ДОДАТОК Б

ОПИТУВАЛЬНИК ПРОФЕСІЙНИХ СХИЛЬНОСТЕЙ

Л. ЙОВАЙШ

1. Мені хотілося б в своїй професійній діяльності:
 - а) спілкуватися з самими різними людьми;
 - б) що-небудь робити своїми руками - меблі, машини, одяг і т.д.;
 - в) знімати фільми, малювати, писати книги, виступати на сцені і т.д.;
2. У книзі або кінофільмі мене більше всього приваблює:
 - а) художня форма, майстерність письменника або режисера;
 - б) сюжет, дії героїв;
 - в) інформація, яка може пригодитися в житті.
3. Мене більше обрадує Нобелівська премія:
 - а) в області науки;
 - б) за громадську діяльність;
 - в) в області мистецтва.
4. Я скоріше погоджуся стати:
 - а) керівником банку;
 - б) головним інженером на виробництві;
 - в) начальником експедиції.
5. Майбутнє людей визначає:
 - а) досягнення науки;
 - б) розвиток виробництва;
 - в) взаєморозуміння між людьми.
6. На місці директора школи я, передусім, займуся:
 - а) її впорядкуванням (їдальня, спортзал, комп'ютери);
 - б) створенням дружного, згуртованого колективу;
 - в) розробкою нових технологій навчання.
7. На технічній виставці мене більше приваблюватиме:
 - а) зовнішній вигляд експонатів (колір, форма);
 - б) внутрішній устрій експонатів;
 - в) їх практичне застосування.
8. У людях я ціную, передусім:
 - а) мужність, сміливість, витривалість;
 - б) дружелюбність, чуйність, чуйність;
 - в) відповідальність, чесність, акуратність.
9. У вільний від роботи час я буду:
 - а) писати вірші або малювати;
 - б) ставити різні досліди;
 - в) тренуватися.
10. У закордонних поїздках мене більше приваблюватиме:
 - а) екстремальний туризм (альпінізм, віндсерфінг, горні лижі);
 - б) ділове спілкування;
 - в) можливість знайомства з історією і культурою іншої країни.

Продовження Додатку Б

11. Мені цікаво розмовляти:
- а) про машину нового типу;
 - б) про нову наукову теорію;
 - в) про людські взаємини.
12. Якби в моїй школі були всього три гуртки, я б вибрав:
- а) технічний;
 - б) музичний;
 - в) спортивний.
13. У школі більше уваги слід наділяти:
- а) покращанню взаєморозуміння між учителями і учнями;
 - б) підтримці здоров'я що вчать, заняттям спортом;
 - в) зміцненню дисципліни.
14. Я з великим інтересом дивлюся:
- а) науково-популярні фільми;
 - б) програми про культуру і мистецтво;
 - в) спортивні програми.
15. Мені було б цікаво працювати:
- а) з машинами, механізмами;
 - б) з об'єктами природи;
 - в) з дітьми або однолітками.
16. Школа в першу чергу повинна:
- а) давати знання і уміння;
 - б) вчити спілкуванню з іншими людьми;
 - в) навчати навичкам роботи.
17. Кожна людина повинна:
- а) вести здоровий спосіб життя;
 - б) мати можливість займатися творчістю;
 - в) мати зручні побутові умови.
18. Для благополуччя суспільства в першу чергу необхідна:
- а) захист інтересів і прав громадян;
 - б) турбота про матеріальне благополуччя людей;
 - в) наука і технічний прогрес.
19. Мені більше всього подобаються уроки:
- а) фізкультури;
 - б) математики;
 - в) праці.
20. Мені цікавіше було б:
- а) планувати виробництво продукції;
 - б) виготовляти вироби;
 - в) займатися збутом продукції.
21. Я вважаю за краще читати статті:
- а) про визначних учених і їх відкриття;
 - б) про творчість митців і музикантів;

Продовження Додатку Б

в) про цікаві винаходи.

22. Вільний час я більш охоче провожу:

а) роблячи що-небудь по господарству;

б) з книгою;

в) на виставках і концертах.

23. Більший інтерес у мене викличе повідомлення:

а) про художню виставку;

б) про ситуацію на фондових біржах;

в) про наукове відкриття.

24. Я вважаю за краще працювати:

а) у приміщенні, де багато людей;

б) у незвичайних умовах;

в) у звичайному кабінеті.

ТЕСТОВИЙ МАТЕРІАЛ

Чи любите ви? .. Чи подобається вам? .. Хотіли б ви? ..

1. Знайомитися з життям рослин і тварин.
2. Відвідувати уроки географії, читати літературу з географії.
3. Читати художню або наукову літературу про геологічні експедиції.
4. Вивчати причини виникнення хвороб і шляхи їх лікування.
5. Займатися домоведення: готувати, шити, приводити в порядок меблі і одяг.
6. Читати науково - популярну літературу про фізичні відкриття.
7. Знаходити хімічні явища в природі, проводити досліди з хімії.
8. Читати технічну літературу, журнали.
9. Розбиратися в електричних і електронних схемах.
10. Читати про можливості використання різних матеріалів (мідь, олово, сосна і т.д.).
11. Розробляти свої власні комп'ютерні програми.
12. Спостерігати за поведінкою людей, цікавитися причинами їх вчинків.
13. По можливості працювати на будівництвах (під час літніх канікул).
14. Читати книги про різні види транспорту, професіях, пов'язаних з транспортними перевезеннями.
15. Цікавитися військовою технікою і новітніми розробками в цій галузі.
16. Відвідувати уроки історії в школі.
17. Самостійно писати вірші і прозу.
18. Читати газети, журнали, публіцистичну літературу.
19. Цікавитися закономірностями розвитку суспільства.
20. Читати літературу про роботу вихователя, вчителя, про діяльність педагогів.
21. Дивитися телепередачі про розкриття злочинів.
22. Працювати в сфері обслуговування.
23. Читати додаткову літературу з математики.
24. Знайомитися з комп'ютерними програмами з бухгалтерського обліку.
25. Відвідувати курси іноземних мов.
26. Дивитися фільми і читати літературу про художників і їх творчості.
27. Знайомитися з життям видатних майстрів сцени, кіно.
28. Брати участь в музичних оглядах - конкурсах.
29. Відвідувати спортивні секції.
30. Вивчати ботаніку, зоологію, біологію, екологію.
31. Знайомитися з географічними особливостями різних країн за описами і картам.
32. Відвідувати геологічні музеї.
33. Відвідувати уроки анатомії і фізіології людини.
34. Знайомитися з роботою підприємств легкої промисловості (швейне, взуттєве, текстильне виробництво та ін.).

Продовження Додатку В

35. Вивчати фізичні явища і закони.
36. Читати науково - популярну літературу про відкриття в області хімії і діяльності видатних хіміків.
37. Знайомитися з новітніми досягненнями сучасної техніки (дивитися телепередачі, шукати статті в журналах).
38. Розбиратися в пристрої електроприладів, відеоапаратури, побутової техніки.
39. Відвідувати гуртки по обробці дерева, металів.
40. Читати книги про програмування, журнали про нові комп'ютерні винаходи і технологіях.
41. Читати науково - популярну літературу по психології.
42. Виконувати начерки рахтичних будівель, проектувати будівлі.
43. Цікавитися історією розвитку різних видів транспорту.
44. Брати участь у військових зборах, грати у військові ігри.
45. Читати книги з історії, дізнаватися нове про історичні події, діячів науки і культури.
46. Працювати з літературними джерелами, бібліографічними довідниками.
47. Дивитися щоденні випуски новин по телевізору, обговорювати з дорослими і однолітками проблеми суспільного життя.
48. Відвідувати факультативні заняття з суспільствознавства.
49. Давати пояснення товаришам, як виконати навчальне завдання, якщо вони не можуть зробити його самі.
50. Брати участь в розробці статутів, положень, нормативних документів для школи.
51. Допомогати покупцям вибирати покупку в магазині.
52. Читати науково - популярну літературу про відкриття в області математики, про життя видатних математиків.
53. Цікавитися вартістю товарів, намагаючись зрозуміти питання ціноутворення, заробітної плати, організації праці.
54. Вчити друга іноземна мова додатково.
55. Читати книги про образотворче мистецтво.
56. Відвідувати творчі вечори - зустрічі з акторами.
57. Знайомитися з життям і творчістю видатних музикантів, з питаннями теорії музичного мистецтва.
58. Грати в спортивні ігри, брати участь в спортивних змаганнях.
59. Збирати інформацію про тварин, рослинах, мікроорганізмах.
60. Дивитися телепередачі про різні країни.
61. Знайомитися і складати опис геологічних об'єктів (мінералів, шарів землі і т.п.).
62. Читати і дивитися фільми про лікарів і досягнення в галузі медицини.
63. Знайомитися з новими технологіями, що використовуються в харчовій і легкій промисловості.
64. Проводити досліди з фізики.

Продовження Додатку В

65. Знайомитися з новими технологіями в хімічному виробництві, з отриманням нових речовин і матеріалів.
66. Розбирати, ремонтувати, цікавитися пристроєм різних механізмів (годин, побутових приладів, швейних машин).
67. Ремонтувати радіоприлади і апаратуру.
68. Дивитися телевізійні передачі про дослідження і застосування різних речовин і матеріалів.
69. Займатися інформатикою додатково.
70. Відвідувати психологічний гурток.
71. Брати участь в ремонтних роботах вдома, в школі, допомагати в будівництві будинків, будівель.
72. Дивитися телепередачі, фільми про професії, пов'язані з транспортними перевезеннями.
73. Ходити на екскурсії в місця військової слави, відвідувати військові музеї.
74. Дивитися історичні фільми, телепередачі.
75. Відвідувати факультативні заняття з зарубіжної літератури.
76. Обговорювати поточні справи і події в класі і школі.
77. Проводити опитування громадської думки, брати інтерв'ю, виявляти тенденції в розвитку різних явищ суспільного життя.
78. Проводити час з маленькими дітьми (читати їм книги, що - небудь їм розповідати, допомагати їм в чому - або).
79. З'ясувати причини протиправної поведінки людей.
80. Спостерігати за роботою продавця, кухаря, офіціанта, читати літературу і дивитися телепередачі про конкурси в сфері обслуговування.
81. Відвідувати додаткові заняття з математики.
82. Читати повідомлення на економічні теми в пресі.
83. Читати книги на іноземній мові додатково.
84. Відвідувати художні виставки.
85. Відвідувати театри.
86. Слухати оперну музику, відвідувати концерти симфонічної музики.
87. Відвідувати спортивні змагання, стежити за їх ходом, слухати і дивитися радіо - і телепередачі про спорт.
88. Дивитися телепередачі про тварин і рослини.
89. Самостійно складати географічні карти, накопичувати і збирати різні географічні відомості, вивчати закономірності.
90. Брати участь в геологічних експедиціях.
91. Знайомитися з роботою медсестри, лікаря або фармацевта.
92. Випробувати рецепти приготування їжі.
93. Займатися у фізичному гуртку або відвідувати факультативні заняття з фізики.
94. Вирішувати складні задачі з хімії та брати участь в хімічних олімпіадах.
95. Моделювати літаки, ракети, кораблі, машини і т.п.

Продовження Додатку В

96. Проектувати і збирати електричні та радіоприлади (радіоапаратуру, датчики температури, руху, домофони, системи сигналізації тощо).
97. Майструвати вироби з дерева, металу та інших матеріалів, збирати деталі своїми руками.
98. Відвідувати уроки інформатики в школі.
99. Цікавитися проявами характеру людини, правилами взаємодії людей.
100. Дивитися телевізійні передачі про будівництво (наприклад, "Квартирне питання" і т.д.).
101. Цікавитися новими розробками в світі транспорту (новинки автомобілебудування, нові винаходи в авіації, в залізничному транспорті і т.п.).
102. Читати книги, дивитися фільми на військову тему, знайомитися з історією великих битв, воєн і долями великих полководців.
103. Відвідувати історичні музеї, їздити на екскурсії по історичних місцях
104. Писати класні чи домашні твори з літератури.
105. Взаємодіяти з людьми: переконувати, роз'яснювати, організовувати і т.п.
106. Читати літературу з філософії, соціології.
107. Виконувати роботу вихователя, заміщати уроки в молодших класах.
108. Читати юридичну літературу, цікавитися історією права.
109. Забезпечувати сім'ю продуктами, організовувати харчування під час походу, поїздки, подорожі.
110. Вирішувати складні задачі з математики.
111. Цікавитися питаннями економічної географії.
112. Дивитися фільми іноземною мовою без перекладу і намагатися зрозуміти їх.
113. Малювати будинку для задоволення.
114. Виступати на сцені перед глядачами.
115. Займатися в музичній школі, студії, в хорі, музичному гуртку.
116. Читати книги про здоровий спосіб життя, про спорт, видатних спортсменів.
117. Розводити рослини, доглядати за тваринами, відвідувати виставки і брати участь в них.
118. Брати участь в географічних експедиціях, походах.
119. Збирати колекції мінералів.
120. Доглядати за хворими, надавати їм допомогу.
121. Придумувати нові рецепти приготування їжі, конструювати нові моделі одягу.
122. Вирішувати складні задачі з фізики, брати участь в фізичних олімпіадах.
123. Знайомитися з різними можливостями застосування хімічних знань (фармацевтика, криміналістика, промисловість і т.п.).
124. Розбиратися в технічних кресленнях і схемах, креслити або складати креслення самому.

Продовження Додатку В

125. Читати і дивитися телепередачі про досягнення в галузі електроніки та радіотехніки.
126. Знайомитися з інформацією про нові технології в галузі матеріалознавства.
127. Працювати на комп'ютері, використовувати Інтернет з метою пошуку додаткової інформації.
128. Допомогати знайомим долати труднощі, вирішувати життєві проблеми, вислуховувати, заспокоювати.
129. Читати книги про будівельні роботи (наприклад, "Як побудувати будинок?" І т.д.).
130. Займатися в клубах авіамоделювання, автолюбителів, вітрильного моделювання, бути членом дайвінг - клубу.
131. Зустрічатися з учасниками військових дій, слухати їх розповіді.
132. Знайомитися з історичними закономірностями, відвідувати олімпіади з історії.
133. Читати книги або дивитися передачі про поетів і письменників.
134. Писати статті в газети, журнали.
135. Цікавитися історією філософської думки.
136. Обговорювати з ким - небудь питання виховання дітей і підлітків.
137. Читати книги, дивитися фільми про роботу міліції.
138. Піклуватися про порядок в речах, про привабливий вид приміщення, в якому вчитеся, працюєте, живете.
139. Брати участь в математичних олімпіадах.
140. Вести розрахунки своїх доходів, витрат, а також доходів і витрат своєї сім'ї.
141. Спілкуватися з іноземцями на різних мовах, працювати перекладачем.
142. Відвідувати студію образотворчого мистецтва, художню школу.
143. Займатися в театральній студії.
144. Слухати класичну музику.
145. Регулярно дивитися Олімпійські ігри, спортивні змагання.